

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

1 | 2022

Rusíni proti ruské agresi | Pomoc Ukrajině, solidarita s napadenou zemí | Jiří Plachý o „metodách“ sovětského uchvacení moci na Podkarpatské Rusi | Štěpán Rak slaví 77. narozeniny a objevuje své kořeny | Cesta do Rachova | Nikola Šuhaj po sto letech | Problémy s rekonstrukcí kostela sv. Michaela

Ukrajina bojuje

Je velmi těžké přetavit hněv, úzkost a smutek do slov. Zvláště když situace, kterou mají komentovat, se mění každý den, spíše každou hodinu. V době uzávěrky tohoto čísla našeho časopisu - ve druhé polovině března - se ruská invazní vojska blíží k západním hranicím Ukrajiny, ostřelují Lvov a míří k rodné zemi mnoha z nás - k Podkarpatské Rusi. Systematicky však ničí celou Ukrajinu, zemi, která se ničím neprovinila. Pouze chce žít po svém, nikoliv na ruský způsob; vydala se cestou demokracie a svobody. Brání se statečně. Za pár dní, až náš časopis vyjde, bude patrně vypadat stav fronty i diplomatických jednání jinak než dnes.

Nicméně nemůžeme zůstat lhostejní k aktuálnímu dění, i když za týden bude leccos jinak; agrese zůstane agresí i za měsíc či za rok, zapíše se do dějin jako neomluvitelný válečný zločin. Toto číslo jsme připravovali ještě před válkou na Ukrajině, proto některé články a studie z původního obsahu odkládáme do příštích čísel, aby se vešly ty současné. Obsah jsme pomyslnou čarou rozdělili na dvě části: v té první najdete ozvěny války, ve druhé, byť v omezeném rozsahu, obvyklé materiály, historické, kulturní a další texty týkající se rusínských a karpatoruských témat. Prosíme, věnujte pozornost také informacím o humanitární pomoci a číslovce kont, na něž lze posílat finanční příspěvky na Podkarpatsko. Další bankovní čísla jsou k nalezení na internetu, opakovaně je zveřejňují televize, rozhlas i jiná média.

Refrén ukrajinské hymny říká: „Obětujeme duši i tělo za naši svobodu!“ Ukrajina se čtvrtý týden drží. Držme se u my.

AGÁTA PILÁTOVÁ

POZVÁNKY

Zveme naše členy a příznivce na **členskou schůzi Společnosti přátel Podkarpatské Rusi v sobotu 7. května 2022 v 10,00 hodin v kavárně Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova ul. 3.** Po dlouhé přestávce se opět sejdem, ohlédneme se za uplynulým obdobím a pohovoříme o plánech Společnosti do budoucna i aktuálních problémech doby. Těšíme se na vás!

Srdečně zveme na **výstavu fotografií Ivany Jašminské. Cyklus Rusíni představí od 23. dubna do 12. května 2022.**

Vernisáž se koná v pondělí 25. dubna v 17,00 hodin v galerii Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova 3. Na syntetizátor zahraje Julia Ježková.

Foto Dana Kyndrová

Veřejnost v České republice odsuzuje Putinovu agresi na Ukrajině. Na snímku demonstranti v Praze na Václavském náměstí.

Proti ruské agresi!

Už v prvních hodinách po vpádu ruských agresorů na území Ukrajiny se začaly množit v celém světě, stejně jako v České republice, projevy nesouhlasu, protesty, demonstrace proti zločinnému počínání ruské armády a prezidenta Putina. Zároveň se co nejrychleji organizovala pomoc těžce zkoušené zemi i válečným uprchlíkům. Občané ihned posílali a stále posílají finanční i věcné příspěvky. Pražský Dům národnostních menšin se na řadu dní stal jedním z center, kam lidé vozili zdravotnický materiál, potraviny, léky, hygienické potřeby, spací pytle nebo karamatky. Vedle oficiálních protestů na vládní a parlamentní úrovni se k situaci na Ukra-

jině vyjadřovaly i u nás žijící národnostní menšiny a jejich organizace. Svá protestní prohlášení vydala každá z nich. Ukrajinská menšina mj. vyjadřuje podporu krokům české vlády poskytující humanitární i vojenskou pomoc Ukrajině a připojující se k sankcím proti Rusku. Nabízí pomoc při péči o uprchlíky. Prohlášení Ruské tradice, organizace ruské menšiny v ČR, připomíná agresivní činy Ruska ve 20. a 21. století a požaduje, aby byl prezident Putin za své postupy na Ukrajině postaven před mezinárodní soudní tribunál. Z mnoha protestních dokumentů jsme vybrali prohlášení našeho spolku i Rady vlády pro národnostní menšiny. **red.**

Členové Společnosti přátel Podkarpatské Rusi odsuzují agresi Ruské federace proti Ukrajině a jejím občanům. Jednání představitelů Ruska považujeme za naprosto nepřijatelné. Podporujeme proto co nejtvrďší možnou reakci ze strany ČR, EU a NATO. Podporujeme také rozsáhlou materiální pomoc vlády ČR, státních i nestátních institucí, společenských organizací i občanů

ČR. K této podpoře se Společnost přátel Podkarpatské Rusi aktivně připojuje.

Naše organizace podporuje začlenění Ukrajiny do západních struktur (EU, NATO). Věříme ve svobodný, demokratický ukrajinský stát, který bude uznávat všechny národnostní menšiny, včetně Rusínů.

Společnost přátel Podkarpatské Rusi (2. 3. 2022)

KRAJ NIKOLY ŠUHAJE CHYSTÁ OBRANU PŘED INVAZÍ

Vybrali jsme úryvky z březnových čísel internetových periodik zachycujících aktuální situaci na Podkarpatsku i mezi uprchlíky. Plasticky líčí stav země i názory lidí v regionu. Texty jsou kráceny, za což se autorům omlouváme. Celé reportáže lze na internetu dohledat. Data, autory i zdroje uvádíme u jednotlivých článků.

Chytáme tu ruské agenty, hlásí místní

Městečko Jasiňa je jedním z nejdlehlších míst Zakarpatské Ukrajiny. Dnes se zde místní chystají k obraně proti ruské invazi. V okolí chytá domobrana lidí značující důležité orientační body. Podezřívá je, že tak označují cíle pro útok ruského letectva a pozemních jednotek.

Od vybuchujících bomb, rozstřelených ulic a dlouhých kolon ruských tanků je Zakarpatská Ukrajina daleko. Lidé tu netráví noci v krytech, ani celé dny neposlouchají palbu z děl. Městečka Koločava proslaveného románem Nikola Šuhaj loupežník od Ivana Olbrachta či zmíněné Jasině se zatím válka přímo nedotkla. Domobrana tu ale zadržela několik mužů, kteří rozmísťovali v terénu a u důležitých objektů zvláštní značky a směrovky.

"Šlo o ruské agenty, kteří připravovali půdu pro postup ruských vojenských kolon nebo pro úder letectva," je přesvědčený Bohdan Andrijčuk, jeden z místních obyvatel. Podle něj je to důkaz, že plány ruského prezidenta Vladimíra Putina se netýkají jen ovládnutí či zničení velkých měst a ekonomických center, ale i těch nejzazších částí

Ukrajiny. Lidé značující budovy a důležitá místa ale Ukrajinci zadrželi i v mnoha dalších regionech země. Obávají se, že značky namalované zvláštní barvou mohou sloužit jako maják pro naváděcí systém raket nebo leteckých úderů. Z ruské strany ale o značkách, ani o lidech, kteří je na Ukrajině rozmísťují, nepadlo dosud ani slovo.

Andrijčuk z Jasině by za normálních okolností pracoval v Česku. Jako zednický a truhlářský mistr patří k těm, po kterých je ve stavebnictví velká poptávka. Ruská agrese mu však zcela převrátila život, stejně jako milionům dalších Ukrajinců. "Na Ukrajině už nebude nic jako dřív, i kdybychom agresory vytlačili," říká a přiznává psychické strádání, zoufalství a bezmoc. Především při pohledu na záběry bombardovaných měst. Podle několika svědectví tu Rusové používají i termobarické bomby, jedny z nejničivějších zbraní, které nyní existují. Zasažená místa likvidují velmi účinnou kombinací rychle hořícího aerosolu a tlakové vlny.

Jasiňa je ukrytá v horách, jen pár kilometrů od Hoverly, nejvyššího vrchu Ukrajiny,

a zatím bombardována nebyla. Vojenské letiště v nedalekém Ivano-Frankivsku ale zasáhly střely s plochou dráhou letu hned první den války, ve čtvrtek 24. února. Stejně tak okolní vojenské základny.

Místní se tu snaží pomáhat krajanům prchajícím z válečných zón. Andrijčuk dal svůj penzion k dispozici uprchlíkům z Oděsy. Lidé tu staví opevněné posty a domobrana legitimuje neznámé muže. "Mužští uprchlíci to mají těžší. Ženy s dětmi ale v Jasině ubytuje, či jim jinak pomůže, každý," říká Andrijčuk.

Stále častěji teď uvažuje, že odveze k přátelům do Česka manželku i snachy s vnoučaty. "Pak se ale vrátím do Jasině," prohlašuje.

Podobně jako mnoho dalších Ukrajinců upozorňuje na pomalou reakci zemí Evropské unie. Nesdílí sice názor, že Evropa hodila jeho zemi přes palubu, kritický ale je. "Zpočátku trvalo, než nám začala pomáhat. Zaráželo nás třeba váhání Německa, které nám 'velkoryse' nabízel jen vojenské přílby," popisuje Andrijčuk. (Aktuálně, 4. 3. 2022)

JAN GAZDÍK

Usnesení Rady vlády pro národnostní menšiny k válce na Ukrajině

Rada vlády pro národnostní menšiny apeluje na potřebu práva na dočasnou ochranu v České republice také pro občany Běloruska, kteří opustili svou zem po srpnu r. 2020 a zdržovali se na území Ukrajiny, měli zde status uprchlíka, legální pobyt nebo prokazatelně řešili svou pobytovou agendu.

Rada vlády pro národnostní menšiny vyzývá vládu ČR ke zvýšenému aktivnímu monitoringu situace příslušníků české národnostní menšiny na Ukrajině a ke zrychlení a zjednodušení administrativních procesů k získání azylu nebo občanství pro tyto příslušníky české národnostní menšiny.

Rada vlády pro národnostní menšiny připomíná Vládě ČR své usnesení ze dne 6. února 2020, kdy Rada podpořila vznik kulturně-osvětového centra ukrajinské národnostní menšiny a zároveň se obrátila na předsedu vlády a Rady vlády pro národnostní menšiny se žádostí, aby podpořil znovuzaložení tohoto centra včetně možnosti poskytnutí vhodného objektu pro tuto činnost. Do dnešního dne se bohužel toto usnesení nepodařilo naplnit. Je evidentní, že v souvislosti s očekávaným nárůstem uprchlíků z válkou postižené Ukrajiny je tato potřeba ještě mnohem akutnější než před dvěma lety. (28. února 2022)

Finanční pomoc pro uprchlíky v Užhorodu

<https://rada-uzhgorod.gov.ua/post/valiutnyi-rakhunok-uzhgorodskoi-miskrady-dlia-dopomohy>

Spojení (komunikace možná i v angličtině):
Віктор Іларгов (radní města Užhorodu)
shatrow1@gmail.com

Foto Dana Kyndrová

Děti se ptají: Proč se máme zajímat o válku na Ukrajině?

Válku na Ukrajině pozorují skrze média a sociální sítě i děti. Na to, co je doopravdy zajímavá, ale často odpověď nenajdou nebo jí dostatečně neporozumí. Členové Dismanova souboru se v sérii rozhovorů ptají odborníků na to, co je jim a jejich vrstevníkům nejasné. Ve třetím interview se třináctiletá Meda ptala vedoucí vzdělávacích projektů

Paměti národa Magdaleny Benešové na to, proč se o válku máme zajímat my v Česku.

Proč bychom se my jako Češi měli zajímat o situaci na Ukrajině? Tahle odpověď má dvě roviny. Jedna je, že celý svět by se měl zajímat o dění na Ukrajině, protože to přesahuje konflikt mezi dvěma státy. Pro Čechy je to zajímavé, protože Zakarpatská Ukrajina ne-

boli Podkarpatská Rus byla součástí Československa od roku 1919 až do druhé světové války. V době první republiky tam odešlo spousta Čechů pomáhat. Jsou tam taky menšiny volyňských Čechů. Ty vazby jsou silné. Nemluvte o tom, kolik občanů ukrajinské národnosti teď žije zde v České republice. (IROZHLAS 1. 3. 2022) **JOSEF KAŇKA**

Jak válka na Ukrajině rozděluje i české pravoslavné věřící

Hlava ruské pravoslavné církve před několika dny varovala před silami zla ze Západu. Nadále tak plní důležitou roli v Putinově válečné propagandě, sleduje tím ale svoje vlastní cíle. Dotýká se to i českých věřících.

„To je v Rusku zvykem, že církev podporuje stát. Když podporovala stát, měla se dobře. Ty vazby jsou stále v ruském národě: církev a moc. Je historicky dané, že církev byla v jednotě s vládou,“ uvedl pro Seznam Zprávy Izaiáš Slaninka, biskup olomoucko-brněnské eparchie, což je regionální část pravoslavné církve.

Spolupráce se státem se pravoslavné církvi v Rusku vyplácí. Za Putinovy vlády došlo k masivnímu stavění kostelů a propagaci pravoslavné víry. Oplátkou za to církev v minulosti oslavovala okupaci Krymu, moskevský patriarcha Kiril dokonce označil Vladimira Putina za boží zázrak. Sleduje tím ale další, jiné cíle.

Ruská a ukrajinská pravoslavná církev totiž tvořily dlouho jeden celek. V roce 2018 ale získala ukrajinská církev od hlavy pravoslavné církve v Konstantinopoli částečnou samostatnost. Některé oblastní církve se samostatností souhlasí, jiné, v čele s ruskou, ji odmítají. Ruský patriarchát podle Slaninky dělá všechno pro to, aby si nad Ukrajinou udržel moc: „Osobně nechápu, proč ruská církev nedá svobodu takovému velkému národu. Jedině snad kvůli moci, tam nejde o nic jiného, ani o peníze. Jenom o moc,“ říká.

Téma ukrajinské církevní nezávislosti rozděluje i pravoslavnou církev v Česku. Podle biskupa Slaninky inklinuje moravská část církve k nezávislosti Ukrajiny, vedení pražské eparchie (*územní správní jednotka řeckokatolických, pravoslavných a východních církví, obdoba římskokatolické diecéze - pozn. red.*) naopak straní Rusku.

Zástupce pravoslavné církve v Čechách,

protopresbyter Jan Beránek Seznam Zprávám pouze sdělil, že pravoslavné církve jsou ze své podstaty apolitické a stejně tak jejich vzájemné vztahy. Pozitivní přístup ruské církve k Vladimíru Putinovi blíže nekomentoval, podle něj ale církev odsuzuje veškeré násilí a nespravedlnost.

Podle teologa a církevního historika Jana Blahoslava Láška se ovšem nedá jednoznačně říct, že by jedna eparchie stranila Rusku a druhá Ukrajině. „Novodobý vývoj vztahů mezi českou a moravskou eparchií je strašně složitý. Řada kněží přišla z Ruska, řada z Ukrajiny,“ uvažuje.

Roli podle něj hrají spíš osobní vazby. „Řada lidí, která je v české církvi, je nějak propojená s moskevským patriarchátem. Třeba pan arcibiskup Michal je spolužákem patriarchy Kirila,“ dodává. Právě arcibiskup Michal stojí v čele pražské eparchie. (Seznam, 12. 3. 2022) **ALBERT MÁLEK**

Ukrajinci prchající před válkou přijeli za rodinami do Česka

Na pražské nádraží Florenc přijíždějí plné autobusy Ukrajinců. Utíkají před válkou, kterou v jejich zemi Rusko rozpoutalo. „Vzbudila mě maminka, ať vstávám, že je válka. Zeptala jsem se, jestli si dělá legraci. Nevěřili jsme tomu,“ svěčuje se Maria reportérkám Aktuálně.cz. Na ni i mnohé další tu čekají jejich příbuzní, se kterými se hned po výstupu z autobusu s úlevou a dojetím vítají.

Mladá žena v zelené teplákové soupravě vystupuje z autobusu a v jejím obličejí se zračí úleva. Po zhruba čtrnácti hodinách cesty dorazila spolu s matkou a dvěma bratry do Prahy. Ze Zakarpatské oblasti na Ukrajině odjeli, jen co se ve čtvrtek dozvěděli, že začala válka.

„Spala jsem, když ke mně do pokoje přišla maminka, ať vstávám. Řekla mi, že začala válka. Zeptala jsem se, jestli si dělá legraci. Ona mi ale řekla, že to myslí vážně, a začala brečet,“ líčí Maria. Rodina přemýšlela, co dál. „Nejdřív jsme chtěli jít nakoupit zboží do zásoby, ale pak jsme si říkali, že by stejně nestačilo na celou dobu války,“ popisuje Maria.

Maria přijela z Ukrajiny s matkou a bratry. „Kufry jsme měli sbalené za patnáct minut,“ líčí. Nakonec se rodina rychle rozhodla: odjede k příbuzným do Plzně. Kufry měli sbalené za patnáct minut. To, že začne válka, prý rodina nečekala. „Všichni říkali, že bude, ale my jsme nevěřili, že se tohle někdy stane,“ říká Maria.

Na Ukrajině zůstali její strýcové či další bratři, kteří pracují jako řidiči záchranky. „Jsme jeden z posledních autobusů, který veze muže. Teď už je z Ukrajiny nepustí, musí do boje,“ povzdychne si Maria. Po vyhlášení válečného stavu už nesmí Ukrajinu opustit muži ve věku od 18 do 60 let.

Spolu s ní přijíždí v pátek dopoledne na autobusové nádraží na Florenci další desítky lidí. Na cestu se vydali právě ze Zakarpatské

Foto Dana Kýndrová

„Přijeli jsme z Užhorodu. Manžel tam zůstal, toho nepustili,“ říká Miroslava Popovičová, která přicestovala se dvěma dětmi. Přijela za sestrou, která v Česku žije už patnáct let.

Opodál stojícímu Josefovi se rozzáří oči, když z autobusu vystoupí jeho manželka Natalia s malým synem Alexijem. Přijeli za ním z Užhorodu, na hranicích prý čekali asi pět hodin. Přestože jsou unavení, mají hlavně radost ze shledání. V Česku žijí už pět let, ale Natalia s Alexijem odcestovala na Ukrajinu navštívit rodinu. „Když jsme slyšeli, že začala válka, tak jsem rozhodl, že musí hned přijet zpět,“ říká Josef.

Užhorodu se sice zatím boje vyhýbají, i tam už ale jsou podle nich poloprázdné obchody a auty obležené čerpací stanice. „Manžel rozhodl, že musíme odjet, a našel nám autobus. Já jsem chtěla být oporou pro rodinu, ani jsem neviděla svoje rodiče, protože bydlí na vesnici a já byla ve městě, takže jsem to nestihla,“ popisuje Natalia.

Radost některých kazí fakt, že část jejich rodiny zůstala na Ukrajině. Například za Dominikou, která pracuje na přepážce jedné dopravní společnosti na Florenci, vyjela ve čtvrtek v poledne sestra s dětmi z Mukačeva. Její matka však zůstala doma. „Máme hospodářství, někdo se musí postarat o zvířata. Mám také strýce v Mariupoli a tam je to šílené. Vůbec nikdo to nečekal, ve středu si lidé šli normálně lehnout a ráno už byla válka,“ líčí Dominika.

V Česku žije dlouhodobě zhruba 200 tisíc Ukrajinců, 60 tisíc jich má krátkodobá víza. Ta jim budou podle vyjádření ministerstva vnitra prodloužena. Resort také zřídil zvláštní e-mail, kam se lidé mohou obracet s nabídkou pomoci, například pokud nabízí ubytování. (Aktuálně, 25. 2. 2022)

**MICHAELA ENDRŠTOVÁ,
MAGDALENA SYNKOVÁ,
ANNA DOHNALOVÁ**

oblasti, které se zatím boje vyhýbají. Autobusy jsou téměř plné a některé mají mnohahodinové zpoždění, kvůli kolonám a čekání na hranicích. Například autobus z Kyjeva, který měl přijet ve čtvrtek v pět hodin ráno, dorazil do Prahy až v půl čtvrté odpoledne. Na mnohé z přijíždějících čekají na nádraží jejich příbuzní, kteří v Česku žijí. Vítají se se slzami v očích.

Konta na pomoc

Člověk v tísni, SOS Ukrajina:
0093209320/03000

Velvyslanectví Ukrajiny:
304452700/0300

Paměť národa:
123-6318620207/0100

Arcidiecézní charita
749986/5500, variabilní symbol 43

Jura Kapac: Rusíni jsou proti invazi a okupaci Ukrajiny

Jura Kapac pochází z obce Malé Davydovo ležící nedaleko Mukačeva, další část jeho rodiny je z vesnice Verkhnya Vyznytsya, taky kousek od Mukačeva. V Česku žije s rodinou deset let. Po studiích na Zemědělské univerzitě pracuje jako počítačový specialista; podílí se na rozvoji rusínské kultury na Podkarpátí, a okrajově i tady v Česku.

Jaké byly bezprostřední reakce podkarpatských Rusínů na ruskou invazi na Ukrajinu?

Rusíni jsou solidární s ukrajinským národem a státem, jen málokdo se totiž nepovažuje za občana Ukrajiny. Takže odsuzují ruskou agresi, odsuzují Putina, a všechno, co je s tím spojené, a podporují Ukrajinu a její armádu. Mnoho etnických Rusínů válčí, jsou součástí jednotek, které brání Ukrajinu na východních frontách. Osobně neznám na Podkarpátí nikoho, kdo by schvaloval to, co se stalo. Rusíni podporují Ukrajinu a snaží se pomoci, kde je třeba. Například uprchlíkům, kteří na Podkarpátí přijíždějí z území, kde se válčí.

Mluvíme spolu na začátku března, kdy na Podkarpatskou Rus válka zatím nepřišla. Znáš tu ale už je. Jak konkrétně?

Proběhly zkoušky sirén, ale zatím se tu nestřílelo. Podkarpátí je spíš zasaženo humanitární krizí, vlny uprchlíků přijíždějí do měst a vesnic, které na to nebyly připraveny. Lidé na Podkarpatské Rusi jim všemožně pomáhají. Aktivní válečná činnost tu zatím, zaplatpánbůh, neprobíhá. Doufejme, že ani neproběhne.

Jak je na Podkarpatsku ta humanitární pomoc organizovaná?

Pomáhají opravdu všichni. Třeba u nás ve vesnici i zaměstnanci školky a základní školy. Ve školce otevřeli sběrné centrum, kam může každý přinést nějakou humanitární pomoc, buď ji věnuje uprchlíkům nebo jako zásilku na frontu. Každý, kdo je ochoten, se může připojit. Jak Rusíni, tak Ukrajinci spolupracují jednotně, etnické rozdíly se smazaly a všichni se berou stejně: jako občani Ukrajiny. A snaží se pomoci, jak můžou.

Co ti lidé, kteří na Podkarpátí přicházejí jako uprchlíci, potřebují nejvíce?

To záleží na tom, odkud kdo přišel. Někdo měl víc času si sbalit základní věci, někdo ten čas neměl. Takže zapotřebí jsou základní věci. Z Užhorodu přicházejí zprávy, že oblečení a potraviny je relativně dost, ale chybí třeba léky. Je taky nedostatek ubytovacích prostor.

Připravuje se Podkarpatská Rus na možný příchod válečného konfliktu?

Určitě ano. Organizují se tu domobranu a zájem o vstup do nich je velký. Ukrajina má problém vybavit zájemce vestami, helmami, vojenským vybavením. Není tedy ani tak problém v lidech, ti se hlásí ve velkém počtu, jako v tom vybavení. Ale určitě se i tady na válku připravují. Jsou tu skupiny lidí, kteří už se účastnili války na Donbase v roce 2014, a dá se říct, že čekají, jestli se stane

něco hrozného a Rusové dojdou až na Podkarpátí. Organizují se tu v rámci možností urychlené vojenské výcviky. Zájem o ně je, jak jsem řekl, značný.

Působí směrem k Podkarpatské Rusi a Rusínům cílená ruská propaganda a dezinformační kampaň?

Určitě. Nedávno se jeden pseudopředstavitel Rusínů, který už léta žije v Rusku, jménem Rusínů, jménem celého národa obrátil k Putinovi a schválil jeho teror. Ten jsme ale my, Rusíni, rodáci z Podkarpatské Rusi, jasně odsoudili. Rusko se snaží eskalovat napětí na Podkarpátí i těmito způsoby - chce i v proukrajinských Rusínech vyvolat nenávisť k Ukrajině. Doufám ale, že lidé mají oči otevřené a vidí, že tenhle člověk nikoho reálně nezastupuje. To, že si dá před jméno řadu vymyšlených titulů a pozic, jeho slovům žádnou váhu nedává. Podkarpatsští Rusíni stojí za Ukrajinou. Doufám, že ruskou propagandu nikdo nevyužije ke zkomplikování už tak složité situace Rusínů a k pošpinění našeho národa.

Takže pátým kolonám je zapotřebí se bránit. Jsou k tomu využívány i sociální sítě a internet obecně?

Ano, zatím na Ukrajině normálně fungují. Některé ruské sítě jsou tu od války na Donbase zakázány, a v současnosti jsou nejpoužívanější Facebook a Telegram. Zejména na Facebooku jsou vidět jasné postoje Rusínů k situaci, stojí při Ukrajině a tuhle pátou kolonu nepodporují.

Jak válka na Ukrajině ovlivnila školství a kulturu?

Školství bylo teď delší dobu kvůli covidu řešeno distančně, před válkou fungovalo normálně snad jen týden nebo dva. Na Ukrajině, zejména ve vesnicích, mají občas problémy s topením, proto se přes zimu taky provozovalo školství spíše na dálku, přes internet. Nedá se tedy říct, že by se teď něco zásadně změnilo. Děti jsou už od covidu zvyklé zapnout si telefon nebo počítač, připojit se, a mít online hodinu. Určitě je lepší, když jsou žáci ve škole fyzicky, ale bohužel to nejde. Situace vyvolaná covidem se přenesla na válku, děti sedí doma a podle rozvrhu se přes internet připojují k hodinám.

Ubjívají studenti vysokých škol nebo pedagogové, protože odešli do armády?

To přesně nedokážu posoudit. Mobilizace je rozdělena do vln. Nejdřív jsou povolováni ti, kteří už mají nějakou válečnou zkušenost, předpokládám, že vysokoškoláci a profesori takovou zkušenost mít nebudou, takže jsou spíš jako rezerva. Určitě dostali nějaký povolávací rozkaz, účastní se výcviků, ale zatím, myslím, nebojují na frontě.

A co kultura? Asi na ni není moc náhlada...

Co se týče kultury, skutečně teď není náhlada nic tvořit, nic překládat, to můžu říct i za sebe a za kamarády, kteří se taky na rusínské kultuře podílejí. Od té doby, co Rusko začalo invazi, jde kultura stranou. Lidé čtou noviny a snaží se nějak pomoci. Veškeré volnočasové aktivity jsou odsunuty do pozadí.

Reflektuje přesto někdo současnou situaci i umělecky, znáte někoho takového?

Mezi Rusíny je hodně lidí, kteří píší básně, a to i na aktuální témata, a svá díla pak vystavují na Facebooku. V posledních dnech se témata těchto básní točí kolem války, Ukrajiny a ukrajinského lidu, který hrdě bojuje s Ruskem. I tady je ta reflexe aktuálního dění na kulturu vidět.

Zmíněné básně zavěšují jejich autoři na svých profilech, nebo i na stránkách různých institucí a spolků?

Většinou na soukromé profily. Publikují je ale i různé organizace a spolky. Tato díla jsou tak na internetu dobře dohledatelná, zejména na Facebooku.

To se určitě týká i fotografií, videošotů nebo krátkých amatérských filmů...

Ano, toho je teď opravdu hodně, fotek i filmových záběrů je plný internet. Ty válečné se většinou netýkají Podkarpátí, kéž by to tak zůstalo. Co se týče východu Ukrajiny a válečných oblastí, tak z nich na internetu denně přibývají stovky fotek a dokumentárních videí, bohužel ne moc příjemných. Je jasné, že válka se v kultuře určitě odrazí. Už od Donbasu tu takhle tendence byla, filmy, které se na Ukrajině točily, byly často na téma hrdinství ukrajinských vojáků a ukrajinské armády. Předpokládám, že po aktuální invazi to jenom nabere na obrátkách a bude toho ještě víc.

Podkarpatská Rus, dnešní Zakarpatská oblast Ukrajiny, má tradičně silné vazby s Českem a Slovenskem. Cítí zdejší lidé českou (a slovenskou) podporu?

Určitě. Humanitární pomoc celé Evropy, včetně Česka, je velká. Nikdo ji tak velkou nečekal, nikdo nečekal, že celý svět bude s Ukrajinou, a tedy i s Podkarpátím, tak solidární. U hranic jsou stovky nákladních aut s humanitární pomocí, které se na Ukrajinu dostávají právě přes Podkarpatskou Rus. Některá část téhle pomoci zůstává i tam. I proto tu je, jak už jsem říkal, dost oblečení. Potřeba jsou léky. Co se týče České republiky, vznikla tu spousta různých humanitárních center, kde se vybírá pomoc pro Ukrajinu, tedy samozřejmě i pro Podkarpatskou Rus.

Pokračování na straně 5

Když to shrneme: i Rusíni stojí za ukrajinským prezidentem Zelenským, za ukrajinskou vládou, za ukrajinským státem. A to i představitelé kulturní fronty.

Přesně tak. Rusíni stáli za Zelenským už dříve, protože předcházející prezident Porošenko byl často brán jako hodně proukrajinský, v uvozovkách nacionalistický. Rusíni proto ve velké míře volili Zelenského, který byl ke všem národnostním menšinám vstřícnější. Rusínskou otázkou během svého působení zatím, bohužel, nezmínil, ale Rusíni ho tehdy volili jako, dá se říct, menší zlo. Aktuálně má na Ukrajině podporu i těch lidí, kteří před tím volili Porošenka. Dnes mi přijde, řekněme, směšné nebo vtipné, jak

Zelenského dříve nazývali ruskou loutkou, ruskou odvetou a ruskou pátou kolonou, přes kterou se Rusové znovu dostali k vládě na Ukrajině. Když teď vidíme, jak hrdě a tvrdě se postavil Ruské federaci, nedovedu si přestavit, co si ti lidé, kteří to říkali, musí myslet dnes. Měli by se za to stydět.

Myslíte si, že po válce bude rusínská národnost na Ukrajině blíž k uznání? Ona tam pořád uznaná není.

Není. A obávám se, že po válce, a držím palce, aby to pro Ukrajinu dobře dopadlo, dojde k nárustu hrdosti na ukrajinskou identitu. Ti lidé na Podkarpátí, kteří se zatím hledají, kteří o sobě říkají: „my jsme Ukrajinci, protože máme ukrajinský pas, přitom mluvíme jinak a máme jiné zvyky“, a zatím

nevědí, že jsou Rusíni, se, myslím si, budou po válce hlásit spíše k ukrajinské národnosti. Jako k hrdé národnosti, která, dá se říct, ochránila Evropu. Takových lidí je na Podkarpatské Rusi dost, ale rusínská otázka je v tamním školství a kultuře úplně ignorována. Na druhou stranu – pokud se Ukrajině podaří vstoupit do Evropské unie, mohlo by to být jiné. V rámci Unie jsou Rusíni uznáni, na Slovensku mají školství i státní podporu, podporování jsou i v dalších státech. Tak doufejme, že po vstupu na sebe Ukrajina převezme i v této oblasti povinnosti členské země, a uzná Rusíny jako svébytnou národnost.

TOMÁŠ PILÁT

*Rozhovory s Jurou Kapacem
vysílaly ČRo Plus a ČRo Vltava*

Putin vyhlásil válku i kousku bývalého Československa. Reportáž z Podkarpatské Rusi

Když Putin zavelel dobýt Ukrajinu, vyhlásil válku i části někdejšího Československa – Podkarpatské Rusi. Ta byla součástí republiky v letech 1919 až 1939. „Už jako malou holku mě učili hymnu Kde domov můj. Škoda, že Zakarpatí nezůstalo v Československu, to bychom dneska byli v Evropské unii a měli mír,“ zasní se na ukrajinsko-slovenských hranicích Olena Čeporová z městečka Mižhirje v Zakarpatské oblasti. Tenhle sen se nespínil a nyní se z Ukrajiny utíká před ruskými tanky.

V letech 1919 až 1939 se dnešní ukrajinské městečko Mižhirje v Zakarpatské oblasti jmenovalo Volové. Náleželo k Československu a obýval ho převážně národ Rusínů. „Narodila jsem se až po válce, maminka, teta a další příbuzní ale vždycky vzpomínali, že za Československa jsme se tu měli nejlépe,“ vypráví Olena Čeporová. „Teta mě učila zpívat československou hymnu, pořád ji umím nazpaměť.“

Na slovenské i ukrajinské straně této horké hranice žijí převážně Rusíni. „I v naší vesnici převažují,“ rozvypráví se 69letý Juraj Drenko, kterého potkávám v centru hraniční vesnice Ruský Hrabovec. Při posledním sčítání lidu se zde přihlásilo k rusínské národnosti 110 lidí, k ukrajinské pouze 3 osoby. Drenko právě míří na kus řeči do hospody. A hlasitě lituje, že se hranice opět uzavřely, neboť za čárou začala 24. února válka. „Strašná věc, umírají tam děti, civilisté a mladí kluci v uniformách.“

Když se sci-fi mění v realitu

Dějiny se tady s nikým nemazlí. Manželé Čeporovi z městečka Volové chtěli doma na bývalé Podkarpatské Rusi strávit penzi. Celá léta dřeli v Čechách. „Pracoval jsem u vás nějakých pětadvacet let. Začínal jsem na stavbách a končil na letišti Václava Havla,“ vypráví 69letý Ivan Čepora.

Sen o poklidné penzi na Ukrajině se rozplynul ráno 24. února 2022, když Putin začal bombardovat Ukrajinu. „Rozhodli jsme se radši odejít k dceři, která bydlí v Prahy,“ říká Čepora. I když se Ukrajinci odhodlaně brání agresorovi, nevěří v úplně šťastný konec.

„Možná se pak Putin dohodne s Orbánem a Zakarpatí bude opět maďarské,“ bojí se.

Po invazi Rusů na Ukrajinu je možné všechno. Co se ještě loni zdálo jako sci-fi, je teď realita. Obavy Ivana Čepory z Volového potvrdil tento týden ruský deník Komsomolská pravda, který zveřejnil mapu uspořádání Ukrajiny po Putinově vítězství. Zakarpatská oblast čili někdejší Podkarpatská Rus je na mapě označena jako „maďarský protektorát“, který novodobý car blahosklonně věnuje příteli Orbánovi.

České stopy v Užhorodě

Jehor Foničov a Oleksander Verner jsou stejně staří, oba se narodili v roce 1994. Jeden je obchodník, druhý zvukový režisér. Oba žili až do války v Užhorodě, hranice se jim podařilo překonat těsně před tím, než ukrajinský prezident vyhlásil všeobecnou mobilizaci.

„Užhorod je pěkné město také proto, že tam je pořád český duch,“ říkají. V centru se dochovalo na třicet modernistických budov československých architektů, mimo jiné Masarykův most, Zemský úřad, knihovna, kino, Baťův palác anebo kolonie Malá Praha. „Ráno v šest hodin 24. února mě vzбудil otec, že začala válka. Neváhal jsem ani minutu a vydal se k hranicím,“ vypráví Foničov. „Putin chce udělat z Ukrajiny druhý Sovětský svaz,“ obává se.

Kadeřnice Olena Shytju má 36 let a ve městě Rachiv provozovala úspěšné kadeřnictví. „Všechno jsem nechala napospas, nejdůležitější je bezpečí mých dětí,“ hlídá po vlasech ratolesti ve věku 13 a 7 let. Dlouho žila na Brněnsku a Česká republika jí přirostla k srdci. Přesto pořád věřila, že její země jednou vstoupí do Evropské unie a i v Rachivě se bude žít stejně jako v Třebíči anebo Znojmě.

„Teď už tomu přestávám věřit,“ myslí si po překročení hranic. I ona přitom věří, že Podkarpatská Rus už na Západě jednou byla, v dobách meziválečného Československa. Tehdy se Rachiv jmenoval Rachov. „Putin je nenormální člověk. Dělá hrozné věci a celý svět se jen dívá a nezasáhne,“ myslí si matka dvou dětí.

„Ruské“ vesnice na Slovensku

Svět sice zasahuje, jenže z pohledu Ukrajiny opatrně. Evropská unie má černé svědomí, protože věřila, že s Ruskem lze hrát férovou hru. A kdyby slovenský expremiér Robert Fico jen několik dnů před vypuknutím války nepořádal demonstrace namířené proti NATO a USA, asi by tolik Slováků nepropadlo až nenávisti k americkým vojákům. A nefandili by v takovém množství Kremlu.

Poblíž slovensko-ukrajinských hranic nese spousta obcí název nějak spojený s Ruskem. Ruský Hrabovec, Ruská, Ruský Potok, Ruské Pekľany či Ruské Bystré. Do Ruska odsud bylo vždycky blízko, používala se tady azbuka a rusínština a její zpěvnost třeba Čechům připomíná mnohem víc ruštinu než třeba polštinu.

„Nemáte strach, že když se to tady jmenuje tak nějak ruský, že jednou Putin prohlásí, že má na tohle území historické nároky?“ To je otázka, kterou pokládám hned v několika obcích s „ruským“ názvem. V obci Ruská žijí Maďari a vysmáli se mi, že je to hloupý dotaz. Jinde jsem ale místní vystrašil, v malé vesničce Ruská Bystrá jsem zase našel hrdé cítěle dnešního Ruska.

Pruruskému Ficovi tady uvěřili třeba 46letý Radovan Oravec a 38letý Jozef Ivančák. Zrovna zpracovávají dřevo a hned pro mě pořádají přednášku. „Já vám to povím, jak to všechno je. Všechno to spískala Amerika. Povím to otevřeně, Amerika je novodobý Hitler. Stejně jako Hitler chce Amerika ovládnout celý svět. Podmanila si Evropskou unii i Slovensko. Putinovi vyčítám, že se Amerikou nechal vyprovokovat, škoda každého života, ale Rusko je silné,“ emotivně rozpráví Oravec.

Když Putin pokoří Kyjev, jistě bude chtít vojensky ovládnout i tuhle zapadlou osadu kilometr od slovenských hranic. A s ní i celou Zakarpatskou oblast čili bývalou československou Podkarpatskou Rus. Pokud tedy tohle území nepředá Putin jako dar Maďarům, jak poněkud bláznivě uvedla tento týden ruská Komsomolská pravda. (CNN Prima News – iprima, 12. 3. 2022)

IVAN MOTÝL

Ani rok a půl po požáru dřevěného kostela v Praze nezačala rekonstrukce. Památkáři se o něj bojí

Ukrajinu donedávna v Praze připomínal i dřevěný kostel na Petříně. Je už skoro rok a půl po požáru a dřevěný kostel v zahradě Kinských na Petříně pořád čeká na opravu. Ohořelé torzo unikátní stavby ze 17. století Praha zakryla, a teď před začátkem oprav zařizuje potřebné průzkumy. Rekonstrukce by ale podle některých památkářů mohla jít rychleji.

Kostel svatého archanděla Michaela je v současné chvíli zahalený lešením a bílou plachtou, která torzo památky chrání před povětrnostními vlivy a deštěm. Klub za starou Prahu ovšem upozorňuje, že je nejvyšší čas s opravami pokročit, pokud má památka dojít zdárně opravy.

„Ochrana je důležitá, ale je jenom dočasná. Přece jenom je stavba ze dřeva. Aby ji třeba nezachvátila nějaká plíseň nebo hniloba, bude potřeba s opravami pokročit, aby památka vůbec přežila,“ říká Jakub Bachtík, jednatel Klubu za starou Prahu a historik architektury.

Opravu dřevěného kostela má na starosti pražský magistrát. Podle mluvčího magistrátu Víta Hofmana v pátek 4. března skončila soutěž na stavebně-historický průzkum a v nejbližších dnech by měl být znám její vítěz. Poté magistrát přistoupí k dalším pracím a samotnému průzkumu.

Kostelík z okolí ukrajinského Mukačeva stojí v zahradě Kinských téměř 93 let. Ná-

rodní muzeum ho dostalo od Rusínů v roce 1929 k 10. výročí připojení Podkarpatské Rusi k Československu.

„Svou historií i tím, že moc takových staveb v naší republice nemáme, je unikátní. Byl je přenesený z jiné končiny Evropy,“ připomíná ředitel pražského pracoviště Národního památkového ústavu Jaroslav Podliska.

Když památka předloni vyhořela, hasiči vyloučili technickou příčinu. Podle nich někdo dřevěný kostelík zapálil. Policie ale viníka nenašla a případ odložila. Podle Podlisky bude ovšem možné velkou část kostela opravit. (iROZHLAS)

MARIE VESELÁ

Rusínská vesnice očima českého fotografa

V prvních měsících roku 2022 vystavoval v Leica Gallery v Praze své snímky Pavel Vavroušek. Své životní téma našel na severovýchodě Slovenska, v Bukovských vrších ve vsi Nová Sedlica. Tradiční rusínská vesnice, pravoslavná i pohostinnost a vstřícnost místních Rusínů ho fascinovaly. Lidé většinou měli radost z fotografování, z příchodu člověka odjinud, který se o ně zajímá a žije s nimi. „Tady v Čechách bylo mnohem těžší se k lidem přiblížit než tam. Veškerý čas, který jsem měl k fotografování jsem utratil v Nové Sedlici. Navíc mne zajímalo to odlišné – takovou vesnici už bylo i tehdy v Čechách těžké najít.“ Do rodiny „tety“ Zimovčákové jezdil Vavroušek dalších deset let.

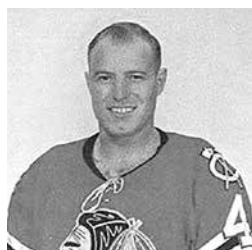
V poválečném období a po ztrátě Podkarpatské Rusi zůstaly regiony, kde se dal najít nedotčený venkovský život obnažený a v autentičtější podobě, převážně jen na Slovensku, čehož Vavroušek dokonale využil. Chtěl zachytit tu jednu, původní, snad i poslední vesnici a poslední vesničany. Představuje nám syrový svět rurální vesnice, který v mnoha tématech, jako jsou vztah ke zvířatům, zemědělství, život v rytmu ročních dob, oslav a křesťanských svátků, nabízí mnohá nahlédnutí, jaký mohl být původní život na středoevropské vesnici před mnoha desetiletími.

red.

Hokejová hvězda s rusínskými kořeny

Je to právě šedesát let od doby, kdy byl na vrcholu klub nejslavnější hokejové soutěže NHL Chicago Black Hawks. A v jeho dresu zářili i dva muži, kteří měli rodné kořeny v našem regionu. Prvním byl kapitán mužstva Stan Mikita, útočník, duše mužstva, která dopomohla střelci Bobby Hullovi k titulu krále střelců celé soutěže. Tím druhým, pocházejícím z rusínských předků byl Elmar Vasko. Obránce, jistota a spolehlivost. Rusínským rodičům se narodil už v kanadském Quebecu (1935). Od malička udivoval bruslařskou jistotou a ob-

Elmar Vasko

ratností. Mnohé předpovědi se splnily – hrál slavnou NHL. Skvěle a dlouho: v letech 1955–1970. Své nejlepší roky zažil právě před šesti desítkami let. V r. 1961 jeho klub vyhrál slavný Stanley cup a on osobně byl v rozmezí let 1962 až 1965 jeho nejvíce ceněným obráncem s nejlepšími herními bilancemi. Když už chtěl končit (1968), na dva roky ho ještě přemluvilo vedení klubu Minnesota North Stars. Ochozům naposledy zamával v květnu 1970.

vz

Může se Užhorod vrátit do ligy?

Fotbalového obránce Slavie Tarase Kačaraby jsme se zeptali, zda se může fotbalový klub v Užhorodu vrátit do ligy.

V současnosti je Taras Kačaraba stálým hráčem mistrovské Slavie. Jako hostující hráč ze Šachtaru Doněck strávil rok v tehdy ještě prvoligovém klubu Hoverla Užhorod. Tento klub už mezitím z nejvyšší soutěže sestoupil. Ukrajinec upřímně vypovídal o možnostech hrát na Ukrajině mezi elitou. „Na Ukrajině začaly ty nehezké válečné časy

a zasáhly i fotbal. Metalist, Zirka nebo právě Hoverla najednou měly neřešitelné finanční problémy. Kluby byly spojeny se svými majiteli a jejich byznysem. Ten najednou přestal fungovat. Řídí ho politika. A některé ty kluby, daleko slavnější než Užhorod, úplně zmizely. Dneska na těch velkých stadionech hrají amatéři okresní soutěže. Můžete mít hráče i mládež, a je to málo. Vše řídí politika spojená s byznysem. Věřit blízkou budoucnost si netroufám, leč první liga Užhorodu

slušela a vím, že to nikdo z místních nevzdá. Snad přijde i šance...“

vz

Pozn. red.: Glosu o užhorodském fotbalu nám poslal V. Zápotocký ještě před agresí ruských vojsk na Ukrajině. V této chvíli tedy není zcela aktuální, užhorodští sportovci bohužel teď řeší jiné problémy. Otiskujeme ji v naději, že sport (nejen v Užhorodě na Ukrajině) opět ožije, a také pro připomenutí, že mezi námi žijí a působí také ukrajínští sportovci. I ve Slavii.

Pocta Štěpána Raka válečným bojovníkům-veteránům

Během roku 2022, kdy Štěpán Rak oslaví své 77. narozeniny (což je pro něj jako astrologa magické číslo), uctí několika kulturními akcemi osoby, které nikdy nepoznal, ač jsou nedílnou součástí jeho životního příběhu: matku Vasilinu (Cecilii) Slivkovou, otce mjr. Štěpána Lufanského, tetu kpt. Helenu Kadavou roz. Lufanskou, kmotru Marii Rjabičovou roz. Mohoritovou a kmotra kpt. Ivana Babiče. Bude ovšem vzpomínat i na své adoptivní rodiče Marii a Josefa Rakovy, kteří mu dali lásku a domov.

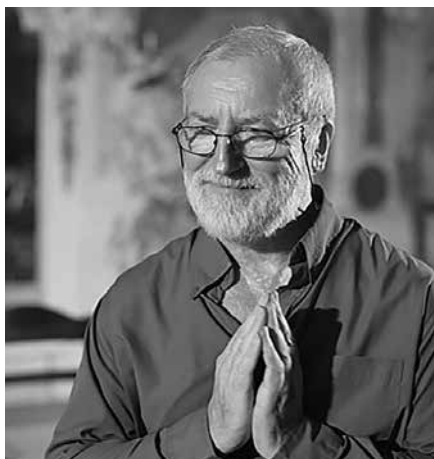
Dne 8. srpna 1945 se v Zemské porodnici v Praze (U Apolináře) narodil svobodné matce Vasilině Slivkové syn Štěpán a brzy nato byl pokřtěn v pražské katedrále sv. Cyrila a Metoděje v pravoslavné víře svých předků. Bezpečný domov získal až poté, kdy se ocitl jako několikaměsíční kojeneček v péči manželů Rakových v Radotíně. Již jako citlivé dítě vnímal, že zrození každé lidské bytosti je zázrak a vytušil z různých náznaků, že o svém příchodu na svět se nedozvídá od láskyplných rodičů vše, ale některé podstatné okolnosti mu zůstávají skryté. Od dětství bylo součástí jeho života tajemství původu, k němuž měl ambivalentní vztah: přál si přijít záhadě na kloub, ovšem přistupoval k ní s respektem až obavou. Jenže život od cesty staví různé události, zážitky, překážky – dílky skládky: člověk je nejprve bezděky a pak cíleně sestavuje, dlouho má k dispozici jen část dílků, a tak nemůže získat úplný obraz; třeba se několikrát vrací na začátek, než se mu podaří poodhalit závoj tajemství... Je narození a původ Štěpána Raka stále hádankou? Jsme zatím stále na cestě?

Štěpán Rak rozený Slivka

vstupuje do života nedlouho po druhé světové válce, jejímiž událostmi se oprávněně cítí poznamenán. Postupně rozeznává příjemné i stinné stránky lidské existence, sociálně se ukotvuje a hledá místo ve světě. Rozvíjí své vlohy, výtvarné i hudební, a vypracovává se v úspěšného umělce, hudebního skladatele, interpreta, mistra improvizace na kytaru. Dnes jej oslovujeme pane profesore, pouštíme si jeho skladby, těšíme se na jeho koncerty, zkrátka čerpáme energii z jeho hudby. Profesor Štěpán Rak – jedinečný umělec a člověk silných emocí – je prvním vláknem příběhu.

Slovenský historik Podkarpatska

Pětašedesáté narozeniny oslavil historik Peter Švorc, profesor Prešovské univerzity a autor řady oceňovaných publikací. Specializuje se na dějiny první poloviny 20. století, především na historii východního Slovenska a Podkarpatské Rusi; to je také hlavní téma jeho přednášek na vysoké škole. Zabývá se problematikou připojení Podkarpatska k Československé republice, vývojem tohoto regionu mezi dvěma světovými válkami

Na svět přišel jako nemanželské dítě bez zázemí, ale záhy se mu dostalo bezpodmínečného přijetí od adoptivních rodičů, kteří věděli o jeho původu, osvojili si jej a celoživotně podporovali. Přitom Marie a Josef Rakovi museli projít pro ně jistě nekonečným procesem spojeným s adopcí a našli klid zřejmě až v samém závěru roku 1958, kdy byli – po „zdolání“ předchozích stupňů osvojení (několikaletá péče o dítě, dosažení věkové hranice, umožňující adopci aj.) – na základě soudního rozhodnutí zapsáni do matriky narozených na místo Štěpánových rodičů. A tak rovněž druhé vlákno příběhu je plné hlubokých citů.

Štěpán dal svým rodičům – zejména mamince Marii Rakové – slib, že nebude pátrat po své biologické rodině za jejich života, proto chybějící dílky skládky začal hledat až po odchodu Rakových na věčnost, již jako dospělý muž, sám otec synů Štěpána a Jana-Matěje. Orientoval se podle střípků z vyprávění pamětníků, někdy podle nalázaných dokumentů.

Rodinné kořeny sahají na Podkarpatskou Rus

Dokumenty objasňovaly především skutečnost, že oba jeho biologické rodiče zasáhly v mládí válečné události a narušily jejich „jistoty“, i když ani ve 30. letech nebyl jejich život jednoduchý. Pocházeli z Podkarpatské Rusi a po její okupaci Maďary utíkali, stejně jako mnozí jejich krajané různého věku, do Sovětského svazu s naivními představami lepších životních podmínek nebo s konkrétnější nadějí podloženou ale nepřesnými informacemi o životě v sousední zemi. Štěpánovu matku Vasilinu Slivkovou (*1924)

i otce Štěpána Lufanského (*1916) čekalo po přechodu hranic to, co jejich četné krajanů: dlouhé věznění, výslechy, odsouzení k nuceným pracím spojené s odesláním do gulagu. A po propuštění z lágru se přihlásili k nedávno zformovaným československým vojenským jednotkám na východní frontě. Bez větších životních zkušeností bojovali o holý život v gulazích a v armádě. Následkem několikaletého strádání bylo podlomené fyzické a psychické zdraví. Přitom mohli mluvit o štěstí, neboť válečné útrapy přežili. V Československu se pokusili začít nový život. Štěpánovi a jeho sestře Heleně se to podařilo, založili si vlastní rodiny. Vasilina se protloukala hůř, nakonec se uchytila až v rodném kraji (v tehdeším ukrajinském Chustu), ale prvorozený Štěpán byl dán v Radotíně do náhradní péče s předpokladem adopce. Třetí vlákno příběhu, opět plné emocí, těžko postižitelných, může svádět k povrchnímu hodnocení.

Objevy v archívech

Čas plyne a poskládat všechny střípky příběhu se už zcela nepodaří. Zaplňovat mezery subjektivním vyprávěním a pocity je zavádějící. Můžeme se pouze dohledáním co nejúplnějšího množství fakt přiblížit k poznání, jak se události před léty 74-78 seběhly. Nový impuls k otevření tématu – osobní historie a posléze i badatelské „výzvy“ – přinesl rok 2020 a počínající úsilí Miroslavy Čížkové, praneteře Štěpána Raka, o získání trvalého pobytu v ČR (více o tom Agáta Pilátová, Najít domov v Česku. Trnitá cesta s dobrým koncem, *Podkarpatská Rus. Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi* 4/2021, s. 1 a 3).

V srpnu 2020 začínáme hledat v archívech dobové dokumenty k Vasilině (Cecilii) Slivkové, matce Štěpána Raka. Na přelomu května a června 2021 zahajuje historička Hana Kábová bádání, které by mělo být završeno studii o původu Štěpána Raka. A ve stejné době se našla adopční smlouva a Štěpán Rak se dozvídá, kdo byl jeho biologickým otcem, což následně potvrzují testy DNA. Dochází k dalším posunům při dohledávání souvisejících dokumentů, historický výzkum se rozšiřuje, neboť se ukazuje, že bude účelné sledovat osudy více osob, jejichž životní cesty se za války protnuly. Daří se najít blízké příbuzné Štěpánovy kmotry i jeho kmotra, získáváme základní povědomí o jejich životních peripetiích.

Pokračování na straně 9

(*Zakletá země Podkarpatská Rus, Stručně dějiny Podkarpatské Rusi* aj.). Ve svém bádání věnuje zvláštní pozornost otázkám hranic mezi Slovákou a Rusíny (*Zemská hranice mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí v meziválečném období 1919-1939*). Při své badatelské práci vychází profesor Švorc z důkladných studií archivů. Pojednává přitom rusínské národnostní otázky s objektivitou a v dějinných i geografických souvislostech. **ap**

Chust, neděle 14. ledna 1945

Od sovětské anexe Podkarpatské Rusi již uběhlo více než tři čtvrtě století. Přesto jsou události podzimu a zimy na přelomu let 1944 a 1945 především ve vztahu k dnešku stále aktuální. Ukazují, jak se za tuto dobu jen málo změnil scénář agresivní politiky Moskvy.

Pouhé dva dny po osvobození města, 28. října 1944, dorazil do Chustu československý vládní delegát ministr František Němec. Všude vlály československé vlajky. V den, kdy nacisté obsadili povstaleckou Bánskou Bystrici se v Chustu mohlo zdát, že obnova čs. státnosti se v nejvýchodnější části republiky stala skutečností. Němcův úřad pro správu osvobozeného území i vojenské Velitelství osvobozeného území řízené generálem Antonínem Hasalem se daly do práce na obnově země.

Předehra k anexi

Idyla trvala pouhých několik dní. Od počátku listopadu začaly přicházet stále více znepokojivé zprávy. Již v prvních dnech měsíce byly zaznamenány zatím jen ojedinělé hlasy, žádající „sjednocení“ se sovětskou Ukrajinou. Čtvrtého listopadu se objevily vyhlášky vyzývající místní obyvatelstvo k dobrovolnému vstupu do Rudé armády. Nábor do Rudé armády však měl od počátku spíše charakter nucených odvodů. Ve stále větším počtu měst a obcí docházelo k násilným změnám ve složení národních výborů. Všechny protesty čs. úřadů u sovětských velitelství byly marné. Dne 19. listopadu 1944 se v Mukačevu sešla stranická konference zakarpatských komunistů, na níž byla ustavena na KSČ nezávislá „Komunistická strana Zakarpatské Ukrajiny“, v jejímž čele stanul bývalý Němcův politický poradce a podporučík čs. armády Ivan Turjanica, který několik dní před tím dezertoval. O týden později pak na stejném místě pod dozorem ozbrojených rudoarmějců proběhl sjezd usměrněných národních výborů, který aklaclací odhlasoval vystoupení země ze svazku Československé republiky. Sjezdem byla zvolena Národní rada Zakarpatské Ukrajiny, která se stala samozvanou loutkovou vládou toho, co bychom dnes mohli nazvat „separatistickou provincií“. Turjanica dopisem vyzval ministra Němce, aby on sám i všichni čs. vojáci a úředníci okamžitě opustili Podkarpatskou Rus.

To Němec rozhodně odmítl. Bylo však více než zřejmé, že nejde o spontánní hnutí, ale o proces, který je přímo na Podkarpátí řízen Rudou armádou, a to téměř jistě na příkaz nejvyššího sovětského vedení. Velitel IV. ukrajinského frontu generál Ivan Jefimovič Petrov a jeho zástupce pro věci politické generál Lev Zacharovič Mechlis však s Němcem a Hasalem sehráli trapnou komedii, když jim celou dobu do očí tvrdili, že o ničem neví. Tuto masku museli odhodit teprve krátce před Vánoci 1944.

V zemi totiž panovalo faktické dvojvládí. Turjanica sice 5. prosince 1944 přikázal národním výborům všech stupňů, aby vztahy s čs. úřady okamžitě přerušily, to se však v praxi nestalo. Čs. úřady stále prováděly alespoň v omezené míře mobilizaci a nábor do čs. armády a také jinak se snažily uplatňovat státní autoritu. Národní rada Zakarpatské Ukrajiny, přestože denně štvála proti Čechům, neměla vlastní prostředky k tomu, aby jim v tom zamezila a otevřeného konfliktu se separatistě prozatím obávali. Jejich sověšští protektoři tedy museli odkrýt karty.

Československá vlajka pošlapána

Dne 22. prosince 1944 vyzval generál Petrov generála Hasala k okamžitému rozpuštění štábní rotý Velitelství osvobozeného území jako „nezákonné“ (!) a odeslání většiny příslušníků výcvikových jednotek, které se nacházely na Podkarpatské Rusi k 1. čs. armádnímu sboru na Slovensko. Generál Hasal se pokoušel tomuto rozkazu vzdorovat, nicméně počátkem ledna nakonec souhlasil. Do 13. ledna 1945 odešlo, převážně z Chustu a okolí, 575 příslušníků čs. branné moci.

Teprve teď mohly promoskevské loutky zatroubit do útoku. V neděli dne 14. ledna 1945 obsadila skupina asi dvou desítek příslušníků chustské milice (rekrutujících se však převážně z řad příslušníků místní „galerky“) Vojenské velitelství okresu Chust. Odzbrojili čs. stráž a z průčelí budovy strhli čs. vlajku, kterou pak pošlapali. Nepodařilo se jim však zadržet velitele, poručíka Štefana Kunošiho. Ten

o vzniklé situaci okamžitě informoval plukovníka Jaroslava Hrabovského, který zastupoval generála Hasala. Ten okamžitě odešel za styčným důstojníkem Rudé armády podplukovníkem Ljaškem. Jako z udělení jej však nemohl nikde najít. Obrátil se tedy na velitele města gardového majora Kruckiče.

Kruckič však v několika předchozích incidentech strnil zcela nepokrytě místním a Hrabovského odbyl s tím, že jde o věc, která se jej netýká. Mezi tím oddíl milicionářů dorazil k budově bývalého okresního úřadu, kde v přízemí sídlilo Velitelství osvobozeného území. Počínali si stejně agresivně. Odzbrojili stráž a začali čs. úředníky vyhánět z jejich kanceláří. Mezi tím přicházely zprávy i z jiných částí města, kde byly rozmístěny další čs. úřady. Všude panovala stejná situace. Zvláště alarmující bylo, že se útočníci zmocnili peněžního depozitu, v němž se nacházelo 2,2 miliardy čs. korun v peněžních poukázkách. Čs. vojáci měli přísný zákaz použít zbraně, protože bylo zřejmé, že to je právě to, o co agresorům jde.

Předseda Slovenské národní rady Vavro Šrobár, který se v té době v Chustu také nacházel, se spolu s plk. Hrabovským pokoušel vyjednat s velitelem milicionářů Landauem. Ten jim však jen samolibě potvrdil, že milice splní příkaz Okresního národního výboru

Okresní úřad v Chustu, sídlo VOÚ

k obsazení budov i za cenu prolití krve. Následně milicionáři začali rabovat ubikace, garáže, skladiště a asi dvě stě metrů vzdálená kasárna strážní jednotky. Když se milicionáři snažili strhnout automat z ramene jednoho z čs. vojáků, des. Viktora Michulky, padl výstřel. Přestože šlo o nešťastnou náhodu, při níž nebyl nikdo zraněn, byl Michulka sovětskými úřady následně zatčen a několik dní vězněn.

Teprve po několika hodinách se dostavil pplk. Lajško a vydal milicionářům příkaz, aby zabrané objekty zase vyklidili. Ještě během odpoledne však docházelo k dalším střetům. Kasárna nedaleko vládní budovy vyklidila milice definitivně teprve následujícího dne ráno. Hmotné škody byly značné. Útočníky byl rozkraden soukromý majetek vojáků a úředníků a ovšem i majetek československého státu – od střelných zbraní až po žárovky.

Provokace

Loutky splnily svůj úkol, nyní byla řada opět na protektorech. Následujícího dne zaslali generálové Petrov a Mechlis generálu Hasalovi dopis, v němž mu sdělili, že viníky incidentu jsou Čechoslováci, kteří se nepřipustným způsobem „míchají“ do práce národním výborům a tím akci milicionářů v podstatě vyprovokovali. Za provokaci, která může mít nedozírné následky, označili také náhodný výstřel z automatu desátníka Michulky. Dne 16. ledna 1945 se po několika týdnech z Moskvy vrátil ministr Němec. Ani on neměl žádné povzbuzující zprávy. Bylo jasné, že jediným řešením je evakuace čs. vojáků a úředníků na Slovensko.

Ve městě zavládla panika. Mnozí se snažili zachránit podáním přihlášky do čs. armády. Na chustských středních školách se v podstatě vyklidily nejvyšší ročníky. Chlapci i děvčata se hlásili k vojenské službě. Mezi těmi, kteří hledali u čs. úřadů ochranu, se ocitli i, nyní již bývalý, velitel milice Landau.

Pokračování na straně 9

Dokončení ze strany 8

Pocházel ze zámožné rodiny, které byl, i přes jeho čerstvé „zásluhy“, právě v těch dnech znárodněn majetek. Proti tomu se ohradil a následně byl zbaven místa a obával se další perzekuce. Byl však odmítnut a zanedlouho poté zmizel. Údajně uprchl do Rumunska.

Ústup čs. vládní delegace

Znovu museli zasáhnout sovětsí protektoři a 23. ledna 1945 další nábor do čs. armády zakázat. Na nějaký respekt ke svému československému spojenci si už ani nehráli. Dne 25. ledna 1945 odjel z Chustu do Trebišova a odtud pak do právě osvobozených Košic první transport s 35 členy vládní delegace, doprovázenými 150 čs. vojáky. Prvního únorového dne pak odjeli zbylí.

Ve stejné době provedli zakarpatští milicionáři další výpad, když obsadili slovenské město Čop a jeho okolí o rozloze asi 250 kilometrů čtverečných, které násilím připojili k Zakarpatí. Také nyní bylo jasné, kdo za touto akcí stojí – Sovětský svaz si tak do budoucna zajistil důležitý železniční uzel.

Úřad vládního delegáta zde zůstal reprezentován pouze jedním politikem, bý-

valým komunistickým členem Státní rady v Londýně Ivanem Petruščákem, jehož posláni však skončilo již v dubnu 1945. Následně byl odsunut na bezvýznamný post předsedy glajšaltovaných zakarpatských odborů. Na základě dohody s velitelstvím IV. ukrajinského frontu na Podkarpatské Rusi zůstala v pěti okresech (Chust, Sevluš, Volové, Ťačovo a Rachov) i po 1. únoru 1945 formálně čs. vojenská velitelství, zajišťující však v podstatě jen jakýsi sociální servis pro rodiny čs. vojáků a péči o vojenské invalidy. Na hranicích s Rumunskem a částečně i s Maďarskem byly dočasně zachovány také stanice čs. finanční stráže. Ty ukončily svoji činnost na přelomu června a července 1945, v souvislosti s podpisem čs.-sovětské Smlouvy o Zakarpatské Ukrajině. Většina z necelých dvou stovek vojáků a financů byla následně evakuována do Československa. Jako poslední zástupce čs. úřadů opustil Užhorod v říjnu 1945 poručík Vasil Valo, který vykonával funkci styčného důstojníka u zakarpatských úřadů. Krátce na to „vláda“ Zakarpatska jednostranně uzavřela novou hranici.

JIRÍ PLACHÝ

Pocta Štěpána Raka válečným bojovníkům-veteránům

Dokončení ze strany 7

A prof. Štěpán Rak se rozhoduje, že u příležitosti svého letošního jubilea – sedmdesátých sedmých narozenin – spolu s dalším jubilantem, synem Janem-Matějem Rákem (*1977), vzdá úctu uvedeným válečným bojovníkům (včetně svých biologických předků) a své adoptivní rodině. Stane se tak ve spojitosti s nově objevenými skutečnostmi, týkajícími se jeho původu (biologičti rodiče, kmotři, místo narození a křtu). Uskuteční se několik koncertů Štěpána Raka a Jana-Matěje Raka, mimo jiné i pro členy a přátele SPPR, plánována je výstava a přednášky věnované zdravotnickému personálu v československém vojsku na východní frontě. Informace o všech akcích (včetně jejich reflexí) budou dostupné na webových stránkách Štěpána Raka, kde si případný zájemce může přečíst i novinky týkající se původu prof. Raka (<<http://www.stepanrak.cz/>>).

JARMILA DVOŘÁKOVÁ

Historická spravedlnost po 85 letech

Na sklonku loňského roku zrušil Okresní soud v Prešově po 85 letech rozsudek, jímž byl Michal Semanco (1904-1987) odsouzen užhorodským vojenským soudem.

Ačkoli v Česku i na Slovensku proběhly v posledních letech desítky tzv. odpiračských procesů, bylo to poprvé, co byl přezkoumáván rozsudek vojenského soudu v Užhorodě. (Užhorod byl v roce 1936, kdy byl Semanco odsouzen, součástí Československa. V červnu 1945 však Užhorod, stejně jako celá Podkarpatská Rus, připadl Sovětskému svazu. Dnes patří k Ukrajině.) Podle odsuzujícího (česky psaného) roz-

sudku Semanco prohlásil, že „mu jeho náboženské přesvědčení nedovoluje službu vojenskou konati, neboť je vojínem Kristovým a službu vojenskou konati nemíní a nebude“. (Semanco se hlásil k svědkům Jehovovým.)

Předseda přelíčení pplk. JUDr. Ferdinand Řezníček tento jeho postoj ocenil zostřeným žalářem v trvání 2 let nepodmíněně.

Poté, když se Semanco odvolal, byl sice trest zmírněn na 1 rok nepodmíněně, výrok o vině ovšem zůstal nedotčen.

Návrh na přezkum podala pozůstalá dcera Anna Grešková z Adidovců.

A senát pod vedením JUDr. Mariána Vrobela nyní její žádosti vyhověl, přičemž konstatoval, že v daném případě byla jednoznačně porušena zásada „ne bis in idem“ (ne dvakrát za totéž). Semanco byl totiž z téhož důvodu odsouzen již v roce 1935. Prokurátor Mgr. Marek Urda se vzdal práva stížnosti, a tak rozhodnutí nabylo ihned právní moci.

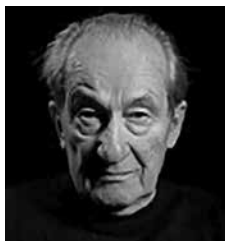
Semancův případ ukazuje, že při dobré vůli jsou v rámci tuzemské justice řešitelné i takové případy, kdy nespravedlivý rozsudek je velmi starý a byl vyneseno mimo území dnešního Česka či Slovenska.

LUBOMÍR MÜLLER

Odešel Jan Roman

Fejetony a cestopisné črty našeho pilného dopisovatele Jana Romana nacházeli čtenáři dlouhá léta na stránkách Podkarpatské Rusi. Psal o svých dojmech z častých návštěv své rodné země, svěřoval tisku trefné postřehy, komentoval historické události, které ovlivnily jeho život. Velice rád vzpomínal zejména na dětství a mládí. Vězeň komunistických koncentráků a bystrý pozorovatel života zemřel na počátku letošního roku v nedožitých třiadvaceti letech. „Osamělý muž na útěku“ – tak ho nazvali publicisté portálu Paměť národa, pro nějž vyprávěl svůj životní příběh. (Na stránkách Paměti národa lze vyprávění Jana Romana snadno dohledat i se zvukovým záznamem.) Vylíčil jej i našim čtenářům, i když ve svých textech vyprávěl na přeskáčku a po částech. Byl svým způsobem opravdu samotář, i na sklonku života žil sám; o jeho odchodu jsme se dozvěděli se zpožděním.

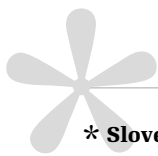
Jan Roman se narodil 7. března 1929 na Podkarpatské Rusi, kde prožil dětství. Po mamince byl poloviční Rusín. Na začátku války se s rodiči přestěhoval na Moravu. V Brně dokončil obecnou a měšťanskou školu. Po únoru 1948 vyráběl spolu s dalšími studenty gymnázia protikomunistické letáky. Na udání jej roku 1949 zatkl komunistická policie, byl odsouzen ke 12 letům vězení.

By to odvážný mladý muž, 28. října 1952 se mu podařilo utéci z Valdic. Protloukal se po známých a příbuzných, vloupával se do rekreačních chalup, až se nakonec rozhodl vyhledat pomoc na faře. Ještě ve Valdicích se seznámil s knězem Josefem Kůnickým, který v kriminále prohlašoval, že u něj najdou političti vězni azyl. Bohužel na faře se místní kněží shodli na tom, že se jedná o provokaci, Romana odmítli a podle všeho „cizí osobu“ nahlásili. Byl opět zatčen a vlakem eskortován do Brna. Cestou se pokusil o další útěk, ale neúspěšně. Poprosil ve vlaku esenbáka, zda ho nechá jít na záchod, rychle zavřel dveře a zamkl se. Policista s ostatními cestujícími dveře vylomili a Romana chytli, jak se snaží vylézt na okno. Vyšetřovateli se ale domnívali, že se jedná o zloděje, který vykrádá chalupy, Roman byl odsouzen jen na rok kriminálu. Po smrti Stalina a Gottwalda měl být propuštěn na amnestii kriminálních vězňů, u komise byl ale odhalen a putoval na jáchymovský lágr. Na svobodu vyšel (patrně díky podobnému administrativnímu omylu, nicméně jako poslední z původní skupiny) roku 1955. Poté žil v Brně, byl členem Společnosti přátel Podkarpatské Rusi a často publikoval v médiích.

Fejetony Jana Romana nám budou velice chybět.

ap

* **Slovenský list Pravda** uveřejnil rozhovor se Sergejem Utkinem, expertem na mezinárodní vztahy z ruské Akademie věd. Říká v něm, že jeho země, tedy **Rusko, páchá na Ukrajině hrozný zločin**. Odpovídá i na otázky, jak – a jestli vůbec – se bude vyvíjet protiválečné hnutí v Rusku, a jestli má Putin ještě nějaké zábrany. „Podstatné je pokusit se působit tak, aby co nejvíc lidí v Rusku pochopilo, že tato válka je obrovskou chybou,“ říká Utkin. Rozhovor přetiskuje server rusyn.sk.

* **K útoku Ruska na Ukrajinu se vyjádřil moskevský patriarcha Kirill**, nejvyšší představitel Patriarchátu Moskvy a celé Rusi. „S hlubokou bolestí v srdci vnímám utrpení způsobené událostmi, které se odehrávají,“ řekl, a pokračoval: „Jako patriarcha celé Rusi a církevní primas, jehož stádo se nachází v Rusku, na Ukrajině a v dalších zemích, hluboce soucím s každým, koho zasáhlo nešťes-

Foto Dana Kyndrová

ť. „Patriarcha vyzval strany konfliktu „udělat vše pro to, abychom se vyhnuli civilním obětem“. Všichni duchovní a laici mají poskytnout „všechnu možnou pomoc obětem, včetně uprchlíků, lidí, kteří zůstali bez přístřeší a živobytí“. Po ruské invazi na Krym a anexi tohoto poloostrova ovšem, podle médií, označil Kiril Putina za boží zázrak. * Podle výsledků Sčítání obyvatel, domů a bytů v roce 2021 **na Slovensku se k rusínské národnosti hlásí necelých 24.000 obyvatel**. Na otázku „hlásíte se i k další národnosti?“ napsalo tu rusínskou téměř 40.000 obyvatel. K rusínské jako „k další“ národnosti se tedy přihlásilo více obyvatel než jako k první národnosti. Rusínský jazyk je na Slovensku čtvrtý nejpočetnější mateřský jazyk, hlásí se k němu zhruba 0,7% obyvatelstva.

* **K rusínské národnosti se přihlásil i Ondrej Kandráč, primáš folklórního souboru Kandráčovci**. „Uvedl jsem ji i u dětí. Je to jediná národnost, která mě dobře vystihuje. Jelikož neexistuje národnost „východniar“, uvedl jsem to, co je mi nejvíc příbuzné. Při práci v rusínské redakci jsem měl možnost tuto národnost lépe poznat. Chodíval jsem na jejich akce, navštívil jsem jejich komunity v USA, Rumunsku či Srbsku,“ vysvětluje Kandráč, který působil i v národnostním vysílání Slovenského rozhlasu. „Byl jsem hudební redaktor pro rusínskou, ukrajinskou, německou, českou, polskou a romskou redakci. Moderoval jsem v rusínštině, ukrajinštině a češtině. Velmi mě bavilo objevovat pořád něco nového, poslouchat staré nahrávky, chodit do terénu a nahrávat autentický folklór,“ vzpomíná. „Nářečím jsme mluvili už doma. Říká se, že kolik jazyků znáš, tolikrát jsi člověkem, a tak jsme my východniari několikanásobní lidé, protože ovládáme několik dialektů. Rusínský dialekt mi byl vždy blízký a v prostředí, kde jsem vyrůstal, to bylo přirozené,“ doplňuje. Soubor Kandráčovci slaví patnácté výročí vzniku.

* V těchto dnech si připomínáme **110. výročí narození doc. PhDr. Jurije Jurijoviče Kostuka**, muzikanta, badatele, sborníka a učitele, dlouholetého vedoucího Katedry hudební výchovy prešovské Pedagogické fakulty, autora rozsáhlého spisu *Hudební*

renesance Podkarpatska v období Československé republiky 1919–1939. Učitel a hudebník Václav Dvořák ho označuje jako „učitele učitelů hudby“ českých, slovenských, rusínských a ukrajinských. Kostuk se narodil v zakarpatské Sirmě (nyní Drotynci) v okrese Sevljuš. Během války byl mobilizován maďarskou okupační armádou pro východní protisovětskou frontu, odkud za dramatických okolností dezertoval a vstoupil do partyzánské jednotky. S ní se po dva roky účastnil bojů v okolí Zdobunova a Rovna, aby se konečně stal velitelem (dirigentem) hudební čety 1. náhradního pluku Svobodova Československého armádního sboru. Přes Duklu a další bojiště pak dospěl do Čech. Do kulturní historie „slovenského východu“ poválečného období se nesmazatelně zapsal nejen budováním prešovského vysokoškolského hudebně pedagogického pracoviště, ale taky svým vskutku zásadním podílem na vzniku a rozvoji tehdejšího Poddukelského uměleckého lidového souboru (PULS). A to od jeho začátků v Medzilaborcích, a pak v Prešově, kdy jako šéf souboru spolupracoval mimo jiné i s celou řadou českých hudebníků. Byl jedním z prvních vzdělaných znalců hudebního folkloru východního Slovenska i Podkarpatska.

* **Před 115. lety se narodil Dionýz Ilkovič**, vědecký pracovník, který získal uznání ve světě svou tvůrčí činností v oblasti polarografie. Byl také nezapomenutelným učitelem více generací fyziků a inženýrů a v neposlední řadě jedním ze zakládajících členů Slovenské akademie věd. Byl jedním ze čtyř dětí řeckokatolického kněze rusínského původu Hilára Ilkoviče a jeho manželky Ireny Toronské. Narodil se 18. ledna 1907 v Šarišském Štiavníku poblíž Svidníku.

* **Pětasedmdesáté narozeniny slaví rusínský aktivista Igor Latta**, rodák z Pčolinného v okrese Snina. Absolvent Pedagogické fakulty UPJŠ v Prešově a Divadelního institutu Karpenka Kareho v Kyjevě působil jako herec Ukrajinského národního divadla a Divadla Alexandra Duchnoviče v Prešově. Představil se v mnoha rolích, vynikal především v těch komických, vystupoval jako konferenciér, rozhlasový herec a představitel Kuma Mačanku v pořadu Bisida kumiv. Hrál v 18 filmech a televizních inscenacích. Namátkou: Vlny Černého moře, Oděsa (1975), Já miluji, ty miluješ (1980), Utikejme, už jde (1986), Anděl milosrdenství (1993), Albert, Albert (1994), Četnické humoresky (1997), Krajinka (2000), Želary (2003).

* V Srbsku vyšla **kniha Mala istorija Rusnacoeh**, jejímž autorem je prof. Ivan Pop. Za vydáním stojí Đura Papuga a organizace Rusínská matka.

* **Národní park Poloniny získá z Plánu obnovy a udržitelnosti osm milionů eur**. Místní připravují projekty udržitelného rozvoje parku. Nejvýchodnější cíp Slovenska je spolu s Národním parkem Muránská planina, kam také přijde osm milionů eur, „citlivým a důležitým regionem“, řekl na setkání se zástupci regionu ve Stakčíně státní tajemník ministerstva životního prostředí Michal Kiča. „Chceme ukázat místním, že i formou přírodě blízkého turistického ruchu a obhospodařování lesů umíme vytvořit příležitost pro jejich rozvoj. Vyzvali jsme je, aby předložili projekty a požadavky na investice, které vnímají jako důležité pro rozvoj celého regionu. Nechceme, aby se region rozvíjel živelně, ale citlivě, aby kvůli turistům netrpěl,“ zdůraznil.

* Server rusyn.sk se věnuje válečné historii Československa. Tématem studie Jiřího Plachého jsou **boje s okupanty z Maďarska na Podkarpatské Rusi** na podzim roku 1938. Ve stati mimo jiné čteme: „O pomalé agonii Československa po mnichovské dohodě a okupaci českých zemí se často uvádí, že se tak stalo bez jediného výstřelu. To není pravda – mezi květnem 1938 a březnem 1939 přišlo o život nejméně šest stovek vojáků československé branné moci. Desítky z nich během tvrdých bojů se sudetoněmeckými, maďarskými a polskými teroristy útočícími na naše území. Jedním z největších střetnutí se stal boj o mukačevské předměstí Rosvegovo, které Maďaři obsadili na podzim 1938 v rozporu s vídeňskou arbitráží. Dne 6. ledna 1939 vyrazili vojáci 36. pěšího pluku a příslušníci Stráže obrany státu do útoku a vetřelce vyhnali až za řeku Latoricu, která byla demarkační linií. Ti přivlali posily a o Rosvegovo se strhl celodenní boj, do něhož bylo zapojeno i dělostřelectvo a obrněné automobily. Přestože právo stálo na naší straně, museli čs. vojáci nakonec obec vyklidit a stáhnout se do výchozích pozic. O život zde přišlo pět z nich. Jedním z padlých byl i vojn Jan Slanina.“ **top**

Hvězdáři na Podkarpatsku

Založením Podkarpatské astronomické společnosti se Užhorod již v r. 1928 zařadil mezi města, kde se místní příznivci astronomie mohli věnovat odbornému pozorování hvězd, pořádání přednášek, kurzů, exkurzím nebo popularizaci výzkumu nejnovějších výsledků moderní astronomie. Hlavní město Podkarpatské Rusi tím předběhlo svou dobu i některá města v jiných částech Československa. Zásahu na tomto významném počínání měl František Pešta, tehdy teprve třiatřicetiletý nadaný zájemce o fyziku a přírodní vědy.

Jak se ocitl talentovaný astronom v Užhorodě a jaký byl jeho životný osud? Narodil

moderní astronomie nebo pořádát odborné přednášky, poučné vycházky a výstavy, ale také - podle článku 2 odst. 4 stanov - „sbírat poznatky a názory lidu na Podkarpatské Rusi o hvězdách“. V prvním roce činnosti Společnosti se konalo pět schůzek s přednáškami F. Pešty na témata *Názory na tvar Země, O vzniku dne a noci, O vzniku fází Měsíce, O zdánlivém pohybu Slunce a O souhvězdích*. V té době byla astronomie propagována i tiskem, např. v užhorodských novinách Podkarpatské hlasy uveřejnil F. Pešta 38 populárních článků. Pod jeho vedením se uskutečnilo celkem 20 pozorování oblohy, jichž se za účastnilo 170 osob. Pozorovali

Valná hromada na svém zasedání 13. listopadu 1931 v Užhorodě rozhodla o ukončení její existence. Zároveň vyslovila dík F. Peštovi za vykonanou práci. V Tačově, malém městečku na východní výspě republiky, mladý účetní působil až do r. 1939. I zde udržoval pravidelné kontakty s Čs. astronomickou společností v Praze. Svě oblíbené činnost se však mohl věnovat pouze soukromě a bez náležitých zázemí, které měl v Užhorodě.

Jaké byly další osudy tohoto významného astronoma? Po návratu z Podkarpatské Rusi se jeho novým působištěm stal Tábor, kde se nacházela první hvězdárna v jižních Čechách otevřená již v r. 1935. Za svého pů-

F. Pešta ve hvězdárně v Sezimově Ústí (uprostřed)

Hvězdárna v Sezimově Ústí

se 3. března 1905 v Písku. Již během studia na tamním gymnáziu vedl své spolužáky místo profesora fyziky na pozorování noční oblohy, pozorovali ji dalekohledem a povíдали si o zajímavých jevech. Po maturitě v roce 1924 studoval na Obchodní akademii v Praze, kde pravidelně docházel na večerní astronomické přednášky, pořádané Čs. astronomickou společností, jejímž členem byl již od r. 1922. Po návratu z vojenské prezenční služby v r. 1926 a po krátkém období bez práce přijel v r. 1927 na Podkarpatskou Rus.

Nastoupil zde na místo účetního v úřárně Zemského úřadu v Užhorodě. Tato okolnost nepochybně napomohla k seznámení F. Pešty s guvernérem Podkarpatské Rusi Dr. Antonem Beskidem, velkým příznivcem astronomie. Beskid zapůjčil mladému nadšenci menší dalekohled o průměru 70 mm, aby se i zde mohl věnovat svému velkému koníčku. Právě z iniciativy F. Pešty byla dne 30. března 1928 v Užhorodě založena Podkarpatská astronomická společnost. Předsedou byl zvolen Dr. Rudolf Kyzlík, jednatel F. Pešta. Na ustavujícím shromáždění byly diskutovány otázky vybavení knihovny, pořízení dalekohledu, jakož i získání vhodných prostor pro konání schůzek. Díky podpoře člena Společnosti Antonína Radochy se podařilo získat místnost v budově Metodické církve v Užhorodě.

Stanovy Podkarpatské astronomické společnosti byly schváleny 7. května 1928 Civilní správou Podkarpatské Rusi. Hlavním účelem Společnosti bylo nejen sdružovat všechny přátelé hvězdářství, šířit výsledky

planety Merkur, Venuše, dále Měsíc, hvězdokupy, dvojhvězdy a sluneční skvrny. Jedno z pozorovacích míst bylo u kaple u hřbitova na Kalvarii, další v ulici A. Pavloviče č. 9 v domě Metodické církve. Jindy účastníci pozorovali astronomické jevy velkým hvězdářským dalekohledem z nádvoří ve Svobodárnách ve čtvrti Galago. Ke konci roku 1928 měla Podkarpatská astronomická společnost 15 řádných členů.

Většinou to byli mladí pracovníci Zemského úřadu pro Podkarpatskou Rus, kolegové F. Pešty, ale také bankovní úředníci, nebo tajemník Republikánské strany, budoucí poslanec pražského parlamentu J. Zajíc. V r. 1929 se uskutečnilo několik dalších přednášek s astronomickou tematikou i pozorování večerních souhvězdí Jupitera, Saturna a povrchu Měsíce. Astronomické pozorování souhvězdí a planet na večerní obloze pokračovalo i v r. 1930. Na podzim roku 1930 uskutečnil F. Pešta celkem 5 přednášek v Dělnické akademii a další připravoval s Klubem turistů. Koncem listopadu 1930 byl však nečekaně přeložen na okresní úřad v Tačově, do městečka vzdáleného 150 km od Užhorodu. Nepomohla ani intervence pražského ústředí Čs. astronomické společnosti na Zemském úřadě v Užhorodě s prosbou, aby byl ponechán na dosavadním místě působení a mohl pokračovat v astronomických aktivitách. Odchod neaktivnějšího člena Společnosti se podepsal i na poklesu její činnosti. V dalším období se nepodařilo najít osobnost, která by po Peštovi převzala odbornou stránku fungování Společnosti.

sobení na hvězdárně v Táboře ji Pešta vybavil čtyřmi dalekohledy. Tábořská lidová hvězdárna byla díky své práci známa v astronomických kroužcích po celém Československu. V r. 1961 se F. Pešta stal členem astronomického kroužku v Sezimově Ústí. Především díky jeho úsilí zde byla v r. 1965 vybudována hvězdárna. Na sezimovské hvězdárně pořádal přednášky, školení členů kroužku, večerní pozorování a také zájezdy na významné české observatoře. Přispíval také populárními astronomickými články do okresních novin Palcát. F. Pešta předsedal hvězdárně až do r. 1981 a byl hlavním tvůrcem jejího programu. Dlouholetá Peštova práce v oboru astronomie byla několikrát oceněna, např. obdržel pamětní medaili J. Keplera a M. Kopernika. Od r. 1996 hvězdárna v Sezimově Ústí nese jeho jméno.

Vzdejme tichý hold záslužné činnosti F. Pešty. Bude tomu skoro sto let, kdy mladý talentovaný vědec položil na Podkarpatské Rusi, byť v malém v užhorodském kroužku, základy vědeckého pokroku ve své oblasti. Svě zkušenosti se založením a fungováním Podkarpatské astronomické společnosti využil při další bohaté činnosti v Táboře a Sezimově Ústí. V jeho šlepičích šli další, pozdější známí vědci, jako např. slovenský astronom a užhorodský rodák A. Hajduk. Na závěr dodáme, že 13. listopadu 2022 si připomeneme 40. výročí úmrtí tohoto věhlasného českého astronoma.

VLADIMÍR KUŠTEK

(S využitím publikace P. Bartoše *Astronomie v Sezimově Ústí a František Pešta*)

„Bdít nad zachováním zákona“

Československá justiční správa na Podkarpatské Rusi – část II.

Největším problémem justiční správy na počátku republiky bylo personálně obsadit jednotlivé soudy. Slova uherského právního filozofa z roku 1907 (v překladu slovenské historičky Kataríny Zavacké) velmi dobře dokládají, na jakých základech bylo budováno uherské soudnictví: „Boh dal vodcom schopnosť ukazovať cestu a do srdca davu vložil vznešený ideál, aby mal silu kráčať po nej. Jedinou cnosťou a povinnosťou davu je nasledovať vodcov. Národnosti treba ubíť pomocou tohto idealizmu, znemožniť im hospodársky a kultúrny vývoj, a treba zrušiť štátne školy v národnostných oblastiach, pretože šíria vzdelanosť. Národnostiam netreba kultúry, ak sa nechcú pomaďarčiť... Úlohou panujúcej triedy je odobrať ľudu právo a na to musí mať aj dosť sily.“ Praktické výsledky tomu také odpovídaly. Podle statistiky z roku 1910 bylo v Uhersku 2646 soudců, z nichž bylo 30 Němců, 1 Slovák, 41 Rumunů, 1 Rus, 6 Srbů, 7 jiné národnosti a zbytek představovali Maďari. Z 6743 advokátů bylo 136 Němců, 92 Slováků, 370 Rumunů, 4 Rusové, 8 Chorvatů, 103 Srbů, 20 jiné národnosti a zbytek opět tvořili Maďari. Z 300 královských notářů byl 1 Slovák a obdobně neradostný byl výhled na statistiku advokátních kandidátů a pomocníků, kdy z celkového čísla 4364 bylo 114 Němců, 43 Slováků, 308 Rumunů, 3 Chorvatů, 60 Srbů, 14 jiné národnosti a zbytek Maďari...

Válka a poválečný chaos rozvrátily dosavadní společnost, což vedle vzniku nových státních celků vedlo i ke zvýšené vlně kriminality. Jelikož však soudní aparát tvořili v drtivé většině Maďari, kteří své úřední pozice v soudní správě československého státu opustili, muselo se s jednotlivými soudci disponovat nadměrně opatrně a za tímto účelem vznikl i zvláštní úřední aparát.

Přestavba správního aparátu vedla k některým administrativním překryvům, které musely úřady mezi sebou řešit domluvou či zjišťováním, jakými zákonnými či jinými pravomocemi jsou vůbec vybaveny. V květnu 1921 zjišťovala Civilní správa Podkarpatské Rusi u Organizace soudnictví na Slovensku, jaké je přesně její poslání. Pod Civilní správu Podkarpatské Rusi spadaly okresní soudy Sobrance a Velké Kapušany, tudíž měly být spravovány jako ostatní slovenské soudy. Do toho bylo nutno zohlednit i práva Soudní tabule (tj. Vrchní soud) v Košicích dohlížející po praktické stránce na soudy ve východním Slovensku a na Podkarpatské Rusi.

Vedle Organizace soudnictví na Slovensku existovala na počátku státu její dočasná obdoba nazvaná Organizací soudnictví na Podkarpatské Rusi, která svoji o něco lépe personálně vybavenou sestru požádala o 2 zkušené soudce ovládající maďarštinu a uherské zákonodárství. To byl ovšem těžko řešitelný problém, neboť košická soudní tabule sama měla takový nedostatek soudců, že některé soudy byly osazeny jen jedním soudcem, za něhož nebyla v případě nemoci náhrada, tudíž mnozí úřadovali i nemocní. Pokud se již v korespondenci objevilo jméno možného kandidáta, tak z dalšího bylo zřejmé, že bude jen obtížně přijatelný na Podkarpatskou Rus. Jeden takový kandidát s manželkou aktuálně překonával ztrátu dítě, kdy ani zdravotní stav manželky nebyl vůbec dobrý, tudíž přeložení na Podkarpatskou Rus z lidských důvodů nepřicházelo v úvahu.

V praxi to nejhůře vypadalo v Berehově, kde byla přítomna obava, že místní sedrie (tj. krajský soud) bude muset zastavit činnost. Jen o něco lépe na tom byly soudy v Košicích, Prešově, Zvolenu nebo v Rožňavě, kde by místo odvolaného soudce zbyl již jen senior ve věku 68 let, jenž neměl 10 let dovolenou a nedávno mu zemřel syn... Požadované síly se s obtížemi a po velikém a dlouhém korespondenčním martyriu podařilo sehnat, jenže brzy se objevil požadavek na další kádry ve výši 6 osob, kde se již nepovažovala nutná znalost maďarštiny, ale hlavně loajalita...

Na poradě předsedů sedrií a soudní tabule v Košicích na začátku října 1923 bylo konstatováno, že převzatí exuherští soudci obecně neměli zájem proniknout do práva republiky a novým kádrům zase chyběla praktická zkušenost. Podobné problémy trápily i kancelářský personál, který nebyl s to samostatně pracovat. Personál kancelářů se např. musel učit, jak používat psací stroje.

Když na začátku roku 1926 justiční správa zjišťovala, zda jsou nějací soudci v oblasti košické soudní tabule vhodní pro penzionování, tak s výjimkou jednoho návrhu přímo od tabule, všechny ostatní návrhy přišly pouze z Podkarpatské Rusi, ale byly to zatím návrhy-nenavrhy svědčící o latentní a hlavně všeobecné nouzi v oblasti lidských zdrojů.

Šéf Soudní stolice v Chustu nadřízenému úřadu napsal: „Mám-li ze soudců obvodu zdejší soudní stolice vůbec někoho navrhnouti k penzionování to - řídě se ohledem na jejich schopnosti a výkonnost - mohl bych při nynějším velkém nedostatku soudců navrhnouti“ pouze jednoho soudce, „ježto je k soudcovské službě neschopen.“

Schází mu theoretické vzdělání právnické v oboru trestního i civilního soudnictví v takové míře, že není naděje, že by se mohl státi aspoň průměrně dobrým soudcem.

Kdyby byl ponechán v soudní službě, byl by vždy na obtíž soudu, kterému by byl přidělen, poněvadž jeho výkonnost by nikdy nebyla taková, jaká se od soudce průměrně vyžaduje.

Je sice pilný, ale ani jeho pile nečiní ho schopným, aby mohl sepsati trestní anebo civilní rozsudky i v jednodušších věcech.

Při jeho již pokročilém věku a nedostatku duševní pružnosti nedá se očekávat, že by mohl své právnické vědomosti v potřebné míře doplniti.“

Budova Soudní sedrie v Užhorodě. (Z publikace *Deset let Československé republiky*. Díl I. Praha 1928, s. 497).

Soudní stolice v Berehově zvažovala rovněž jednoho soudce, který mluvil jen maďarsky a nebyl ochoten se učit ani ruštině, ani československému státnímu jazyku, přičemž neovládal základy soudcovské práce a neseznamoval se s novými předpisy... Byl tedy hojně využíván na doplňování senátů zasedajících šestkrát týdně, „přičemž ale samostatného úsudku neproklazuje.“ Zpracovávání písemností byl schopen jen s návodem „z nouze obstojně. Jinak jest dosti pilný, ač jeho kvantitativní výkonnost nepřesahuje hranice prostřednosti, svědomitý i ochotný.“ Naděje na zlepšení se s ohledem na věk neočekávala, ale návrh na penzionování měl platit jen tehdy, pokud „justiční správa disponuje dostatečným počtem věcně dobrých pro vyřizování agendy v maďarských věcech vhodných soudců, a že bude současně“ dodána náhrada. Jinak by si stolice tohoto soudce, s veškerými omezeními, ráda ponechala, popř. ho vyměnila s jiným soudcem, kde by snad mohl být upotřeben.

Soudní stolice v Užhorodě pak navrhovala k penzionování hned 2 soudce: jeden u ní byl sotva rok a neprojevil nejmenší zájem o seznámení se s agendou a s ohledem na věk již neměl ani potřebnou energii. Další soudce - patrně ze zdravotních důvodů - nedokázal psát, nezvládal nával práce a před odchodem na dovolenou přenechával kolegům nehotové věci, s výjimkou vazebních... V tomto případě žádalo vedení soudu jejich jednoznačnou náhradu.

Putování za TGM - 2. část

Rachov – centrum Huculů

Moje druhá část mise v Zakarpatském regionu směřovala do nejvýchodnější části, oblasti historicky obývané horským etnikem Rusínů - Huculů. Původně jsem měl svoji cestu naplánovanou hned po schůzce v Masarykově Jubilejní škole v Užhorodě, nicméně svůj program jsem rychle přesunul, jelikož se mi dostalo pozvání na setkání s novým českým generálním konzulem panem Davidem Novým, který byl právě u příležitosti připomínky Masarykovy návštěvy Užhorodu také přítomen ve městě. Setkání bylo naplánováno v kanceláři Klubu T. G. Masaryka v domě Prosvita. Zde krajané přichystali drobné pohoštění a já společně s přítelem Ivanem Latkem jsme se rozhodli, že při této příležitosti představíme novému konzulovi projekt obnovy sochy TGM v Rachově. Jelikož jsem sebou vezl přesný sádrový model sochy, byla to skvělá příležitost, jak prezentovat tuto moji iniciativu a zároveň nás s sebou osobně představit a prezentovat naše aktivity a budoucí plány. Pan Nový velmi oceňoval aktivitu Klubu T. G. Masaryka a také byl překvapen rozsáhlou činností, kterou tento klub vykonal za téměř již 25 let své existence. I plán na obnovu nejvýchodnější sochy TGM v bývalé ČSR ho zaujal a slíbil nám při jeho realizaci podporu konzulátu ve Lvově.

Po setkání jsem vyrazil do hotelu, abych mohl rychle vyrazit na čtyřhodinovou cestu na východ. K mému velkému údivu se cesta od mé poslední návštěvy Rachova v roce 2019 naprosto radikálně změnila. Během dvou a půl roků zde byla vybudována kompletně nová silnice evropského standardu v délce 200 km! Jediné, co zůstalo stejné, byly dva funkcionalistické mosty a násypy z období první republiky. Ovšem povrch, který před pár lety připomínal tankodrom, byl kompletně nový. Tímto milým překvapením se cestování ze západu na východ zkrátilo o dvě hodiny a dostalo se na úroveň západní Evropy, což bude mít jistě v brzké době pozitivní ohlas pro cestovní ruch.

Po příjezdu jsem se ubytoval ve svém oblíbeném a levném hotelu Evropa, neboli v bývalém Turistickém domě KČST z roku 1932 v centru města. Druhý den ráno mě čekala schůzka s mým přítelem a velkým místním pomocníkem Vasilem Nebelou, se kterým jsme zamířili na radnici města Rachova, kde jsem měl domluvenou schůzku s představiteli města. Za přítomnosti mé známé, jež má na starost styky se zahraničím a oblast životního prostředí, jsme zahájili jednání o obnově sochy TGM. Ta stávala ve městě od roku 1932 do příchodu maďarských invazních vojsk v březnu 1939. Ukázal jsem radnímu model sochy v měřítku 1:10, který byl podmínkou radnice k zahájení oficiálních rozhovorů o obnově sochy ve městě.

Hlavním bodem jednání se stalo vyjednávání o možném umístění sochy a o její podobě. Já jsem trval na původním místě

a původní podobě a velikosti. Zástupci města navrhovali menší variantu, popřípadě jen pamětní desku a jiné místo. Nakonec jsem je přesvědčil o důležitosti zachování původní podoby a velikosti, ale uznal jsem, že původní umístění je vzhledem k naprosté proměně daného místa dosti problematické. Socha původně stála vedle kostela v centru města, na okraji cesty u řeky Tisy. Jenže tam, kde dřív vedla klidná cesta, je v současnosti rušný průtah městem a v místech bývalého

Rachov

sadu vedle kostela bylo zbudováno hlavní náměstí. Instalace sochy přesně na tom samém místě by znamenala narušení rázu náměstí, rozebrání části jeho dlažby a socha by nebezpečně vyčnívala na samé hraně hlavní silnice.

Bohužel časy se mění, urbanistický ráz krajiny také, a proto jsem upustil od této varianty. Ostatní návrhy na umístění se mi vůbec nezamlouvaly, a tak jsem začínal být trochu skeptický. Přeci jen jsem do tohoto projektu vložil už tolik času, peněz a energie, a z toho důvodu jsem tak moc chtěl, aby se tato akce stala zatím mým největším životním počinem. Zástupci města měli pro mou tvrdošijnost a argumentaci pochopení a snažili se mi vyjít vstříc. Až nakonec přišel architekt města s naprosto famózním návrhem! Vzpomněl si na jedno místo, ležící jen pár desítek metrů od toho původního. Tento prostor je klidný, nevyužitý a v současnosti zanedbaný, ale svou polohou přitom symbolický. Tedy místo naprosto vhodné pro revitalizaci. Nachází se hned za pravoslavným kostelem na druhé straně náměstí. Z druhé strany tohoto prostoru stojí budova zdravotního střediska z 30. let minulého století. Po osobní prohlídce místa se i mně zdálo naprosto ideální na vytvoření parčíku o rozloze cca 25 X 25 metrů se sochou TGM uprostřed.

Na druhý den jsem měl ještě jednu velice zajímavou schůzku. Kolega Vasil mi domluvil rozhovor s panem Lucenkem Josipovičem, který se ještě údajně osobně pamatoval na sochu TGM. Sám jsem byl velmi zvědavý, jak bude tento rozhovor probíhat. Přišli jsme do typicky vesnického domku, kde nás jeho dcera zavedla do horního pokoje. Tam nás čekal pan Lucenko, který se

s námi začal bavit lámanou češtinou. Brzy se ukázalo, že tento stařík má stále skvělou paměť.

Narodil se v roce 1923 a ze svého mládí stráveného v Československu si pamatoval opravdu hodně. Vždyť už jen to, že se s námi začal bavit češtinou, kterou se učil ve 30. letech, byl malý zázrak. Nejenže nám popisoval sochu a její okolí, ale vyprávěl i o různých zážitcích z mládí, kdy třeba jako čtrnáctiletý skaut absolvoval se spo-

Foto autor

lužáky pochod podél severních hranic ČSR až do Chebu! Což byla vzdálenost 1200 km, kterou tehdy zdolali za dva měsíce. Bylo to v létě 1937. Když dosáhl plnoletosti, země už byla okupována Maďarskem. V uniformě armády tohoto státu musel bojovat na straně Němců.

Jako nepřátelského zajatce ho po válce Sověti poslali do gulagu nejprve v Čeljabinsku, poté na severní Sibiř. Jeho vyprávění bylo natolik zajímavé, že k němu do pokoje postupně přicházeli i vnuci a pravnucci. Opravdu dojemné bylo, když popisoval, jak za Československa byl Rachov krásné, čisté městečko; říkal, že za Čechů tu bylo dobře. Po tomto rozhovoru jsem odcházel opět naplněný dobrým pocitem z toho, že kdysi v minulosti, kterou už téměř nikdo nepamatuje, byla naše země mnohem významnější a rozlehlejší, než je tomu dnes. Že to byla země, která po sobě zanechala tak silnou demokratickou a pozitivní stopu, kterou můžeme nalézt i v zapadlých vesnicích Karpat, tak jako právě zde - v tisíc kilometrů vzdáleném Rachově.

ERIK LUKAS

Pozn. red.: Cesta našeho spolupracovníka Erika Lukase se uskutečnila před ruskou vojenskou agresí na Ukrajině, stejně jako článek o jednáních v Užhorodě a Rachově. Od té doby se situace samozřejmě diametrálně změnila, projekt obnovení Masarykovy sochy se až na další odkládá. Rachov, Podkarpatsko i celá Ukrajina trpí pod palbou agresora. Jak uvádíme na jiném místě tohoto čísla PR, do Rachova i na jiná místa zamířila první várka nejen naší finanční pomoci. (Uvěřejňujeme čísla bankovních kont, na něž lze posílat další příspěvky.)

Sto let od smrti Nikoly Šuhaje. „Turistická“ Koločava

Pokračování z č. 3 a 4/2021

Dnes má Koločava, díky svému rodáku a bývalému poslanci ukrajinského parlamentu Stanislavu Arževitinovi, desítku nových muzeí, dvacet památníků a další turistické atrakce. Je to jistě dílo hodné obdivu, i když bych řekl, že někdy trochu naivní až pitoreskní. Já jsem však rád, že jsem zažil Koločavu nepoznamenanou masovým turismem, ačkoliv paradoxně jsem k jeho rozvoji částečně také přispěl.

Zajímavá situace tu panovala v souvislosti s turistickým ruchem i před érou pana Arževitina. Mimo první centrum pro turisty reprezentované muzeem I. Olbrachta a „Četnicko-klubní stanice“ se vytvořilo konkurenční Historicko-kulturní centrum Koločava, jehož vůdčí osobností je učitel dějepisu na místní střední škole Vasil Gleba. Tato organizace provozuje především muzejní expozici v cerkvi sv. Ducha v Horbu a zajišťuje komentované prohlídky zdejšího židovského hřbitova (z něhož se toho moc nedochovalo). Obě zmíněné organizace se po několik let houževnatě přetahovaly o přízeň především českých turistů a vzájemně si prováděly nepěkné kousky. V roce 2008 jsem však byl u toho, kdy si Natálka a pan Gleba podali ruce a věřím, že spolupracují dodnes.

Další štací, kterou jsme v Koločavě pravidelně navštěvovali, byla dřevěná cerkev sv. Ducha v Koločavě - Horbu z konce 18. století. Náhrobky českých četníků v jejím těsném sousedství tu při našich prvních návštěvách ležely povalené a zarostlé v kopřivách. Proto musím na tomto místě vyzdvihnout skutečnost, že tyto náhrobky byly opětovně vztyčeny účastníky zájezdu CK Adventura Praha v červenci 1994, který vedl můj kamarád, výborný znalec Podkarpatské Rusi Mirek Balcar. Této akce se samozřejmě zúčastnila i Natálka Tumarec. Mirek už bohužel dávno nežije, ale já vím, že tyto pomníky tu stojí i na jeho počest. Na tomto místě si neodpustím připomenout, že Mirek byl vyloučen ze Společnosti přátel Podkarpatské Rusi jenom proto, že se snažil vykládat historii Podkarpatské Rusi objektivně. (Pozn. red.: *Tuto poznámku jsme sice v textu ponechali, ale lze zodpovědně prohlásit, že ze Společnosti přátel Podkarpatské Rusi nebyl nikdy nikdo vyloučen! Autor má špatné informace.*)

V různých publikacích a článcích jsem četl údaje o tom, kolik československých četníků je na tomto místě pohřbeno a které z nich měl na svědomí Nikola Šuhaj. Skutečnost je taková, že levý ze tří hrobů patří strážmistru Oldřichu Hrabalovi, zastřelenému Nikolou Šuhajem. V prostředním hrobě leží ostatky strážmistra Josefa Hochmana, kterého zastřelil vojenský zběh Vasil Rošinec z Něgrovce.

Významná událost, vztahující se k tomuto místu, se odehrála také v květnu 2009, kdy zde vedle tří stávajících hrobů přibyla pamětní deska připomínající strážmistra Vojtěcha Kubína, zastřeleného 24. října 1920

Nikolou Šuhajem. Nikola pak tuto svou oběť nepřežil ani o celý rok a oba tak skončili svou pozemskou pouť ve věku 23 let. Ostatky Vojtěcha Kubína byly převezeny do jeho rodné Příbrami, ale jeho hrob na příbramském hřbitově se do dnešních dnů nedochoval. Z iniciativy sdružení Veterán Policie ČR v Příbrami mu tam byl na podzim 2010 odhalen pomník. Sdružení Veterán se zasloužilo také o umístění pamětní desky u cerkve v Koločavě.

Nezodpovězené otázky

Přestože jsem především turistické informace o Koločavě a celém Zakarpatí shromažďoval mnoho let, zbývá mi i v souvislosti s Koločavou několik nezodpovězených otázek. Jako například tato: kde leží ve skutečnosti kosti bratří Šuhajů? Narazil jsem

Hrobka Nikoly Šuhaje

Pomník Ivana Olbrachta

na informaci, že místní farář je v srpnu 1921 odmítl (coby vrahy) na koločavském hřbitově pochovat, a že snad byli pohřbeni nedaleko dřevěnice, v níž žila Eržika (a kterou snad postavil Nikola?) - tedy nedaleko místa, kde byli zavražděni. Stávající hrob zřídila až po letech Anna Štajerová (ale dřevěný kříž a ohrádka se časem rozpadly, takže místo označoval pouze malinový keř). Později se u hrobu objevil kříž ocelový se jmény obou bratřů na ocelové destičce. Dnes nově zdobí hrob i kamenná stěla s úryvkem vrchovinské kolomyjky, který Ivan Olbracht použil v závěru svého románu.

Dále není jisté, zda Eržika s Nikolou byli oficiálně oddáni v kostele, nebo zda měli pouze domácí svatbu. A stín pochybností se vznáší i nad tím, kdo byl skutečným otcem Anny Šuhajové.

Téměř za jistou naopak považuji skutečnost, že budova, z níž je dnes Mekka českých turistů - penzion „Četnická stanice“, jako četnická stanice v době 1. ČSR nesloužila. Byl zde notářský úřad, matrika a místnosti, které sloužily četníkům jako ubytovna. Smaltovaná, oválná, modrobílá úřední deska, která budovu označovala, je dnes v muzeu I. Olbrachta. Četnická stanice byla podle mých informací v budově, která před r. 1919 sloužila jako škola (jaká škola to byla?) a na-

cházel se zhruba v půlce cesty od dřevěné cerkve v Horbu k dnešnímu penzionu, a to na levé straně silnice. Po roce 1945 využívali majitelé sousedního domu tuto budovu jako stodolu. V roce 2008 byly zachovány pouze zbytky kamenných obvodových zdí.

Co říci závěrem

Těší mne, že se v Koločavě podařilo dokončit a zprovoznit kulturní dům, jehož torzo, tak jako tisíce nedokončených i původně fungujících objektů ztratily po rozpadu Sovětského svazu svého původního majitele a chátraly. Považuji to za úspěch i přesto, že budova kulturním účelům již neslouží. Po dlouhých letech se podařilo zachránit i budovu továrny, která dnes hostí obchody, kanceláře, ordinace atd. Po loňské zářijové návštěvě musím konstatovat, že zmizela i odporná

plastová smetiště na březích Terebly a jejich přítoků a že celou Koločavou prochází fungl nová asfaltová komunikace. Ale silnici vedoucí údolím Terebly z Koločavy na Chust se od roku 1991 opravit nepodařilo, a kličkovat tam mezi dírami už nedokáží ani místní řidiči. Je ale pravda, že téměř každoročně odnese některé úseky této komunikace divoká jarní voda. V přízemí koločavské školy přibyla plastika na památku Nikolaje Šimoni a škola se konečně dočkala solidních, nových záchodů evropského typu.

Méně mne těší, že z Koločavy se stává jakýsi zakarpatský disneyland, ale možná se mýlím a nechal bych to na individuálním posouzení každého, kdo tam zavítá. Kopce a krajina v okolí Koločavy a na celém Zakarpatí ze svého kouzla dodnes neztratily nic, a snad až odezní covidové restriktce, najde zaměstnání v cestovním ruchu část obyvatel Koločavy a nebudou tak nuceni opouštět své rodiny a hledat obživu za hranicemi - viz též Památník „Zarobitčanam“ v centru u autobusové zastávky.

PETR ŠRAJER

Pozn. autora: Případné reakce čtenářů na tento článek vřele vítám na emailové adrese petr.srajer@email.cz

Dokončení v příštím čísle

Гавриїл Бескид

230 років од народжіння Йосифа Змія-Міклошіка

20-го марца минать 230 років од народжіння Йосифа Змія-Міклошіка, родака із села Словінкы, в регіоні Спіша, котрый був офіціалным малярьом - іконописцьом Пряшівской грекокатолицькой епархії.

Хоць належав меджі першых професіональных русиньскых малярів, днесь ся в лексіконах, енциклопедіях о нім вельо не дочітаме. Його образы, іконостасы доднесь суть цінены, але його жыгтя, докінця і про Русинів, як кебы запало порохом. Смутным фактом є, же іщі ани місто Пряшів, де був малярь похороненый, не доцінили, хто лежыть в землі його цінтеря.

Гавриїл Бескид у своїй статі під назвов Богом обдарованый малярь пише, же іщі так коло років 1919 – 1920 був на пряшівскім цінтері гроб Йосифа Змія-Міклошіка. Мав то быти скромный камянный крест кресаный з вапенця, в густій траві, на котрім было його мено і roky народжіння і смерти. Тот гроб днесь вже, нажал, не існує.

І зато вирішчыли сьме знова дакус припоманути тоту особность русиньской історії, дакус стурти порох із його жыгтя про сучасників, і приближыти собі маляря, котрый був досправды обдарованый великым талантом. Вдяка своїм образам міг здобыти велику славу, грошы, но він вирішчыл не зістати у світі, а вернуты ся ту, до карпатських гор, ку своему народу, народу Русинів, котрого був сыном.

Лем пару рядків

О Йосифови Змії-Міклошікови много інформацій не найдеме у книжках. Докінця і у великій енциклопедії Павла Роберта Магочія дочітаме ся лем пару рядків.

Векшынов ся пише лем тілько, же ся народив 20-го марца 1792-го року в Словінках, на Пряшівській Русі, днесь окрес Спішска Нова Вес. Задokumentовано є, же ся учів в Краснобрідьскім монастирі, пак штудовав у Відню на Віденській академії умень, а потім мав іщі штудувати і в Італії.

Од року 1833 був офіціалным малярьом – іконописцьом в Пряшівській грекокатолицькій епархії, робив іконостасы містных храмов, малявав портреты містных діятелів, жанровы образы. Дочітаме ся і то, же є автором портрету Григорія Тарковича, першого пряшівского грекокатолицького епархы. Умер на тифус 1-го декабря 1841-го року в Пряшові.

Мав стати священиком

Дакус веце інформацій о тій історичній особі приносить у своїй книжці *Історія василіянського монастыря в Красноброді* (оріг. *Dejiny baziliánskeho monastyrja v Krásnobrode*) Йозафат Владимір Тімкович, а так само споминаны Гавриїл Бескид у своїй статі, котра была надрукована в публікації *Русиньскый народный календарь на рік 2002*. Тоты жрідла послужыли нам, жебы дакус веце зроби́ти собі образ о Йосифови Змії-Міклошікови.

„В дїтських роках, як школярь в початковых класах, співаючі пас коровы і вівці на словиньскых полянах. Поку його ровесници ся бавили, він собі обычайно сів до тини, взяв фалаток дрывка і вирізовав вшелиякы поставы. Любив

позоровати природу, любовати ся ньов. Потім брав папірь і креслив церьков, село, людей, коровы, і вшытко, што видів в красній природі. Своїма рисунками выкликыв обдив у свого учітеля Лободы, але і втогдышнього містного отця духовного Дудиньского. Они скоро збачили його незвычайный талант. Облюбили собі хлопця і наговорили старого Змія, жебы сына дав вышколовати за священика. За другого, як за священика, в тых часах хлопця русиньского походжіня, не приляли,“ писав Гавриїл Бескид.

В Краснобрідьскім монастирю

Лемже і на штудії за священика треба было мати грошы. Бідный русиньскый селян, яким був і отець будучого маляря, на то не міг мати грошы. Де дати штудувати хлопця, о котрім і учітель, і священик бісідують, же го треба вышколовати? Рішіння ся нашло. А притім міг ти учіти ся тото, што го найвеце ітересовало – малярство.

В другій половині 18-го століття в Краснобрідьскім монастирю, стародавнім русиньскім монастирю із славнов історійов, в котрім жыли отцьове василіянны, ся окрім філозофії зачали учіти і світські молоды хлопці малярству.

Якраз там пришов учіти ся і Йосиф Змії-Міклошік в році 1809. Як пише Йозафат Тімкович, покла бы ся основам і техніці мальованя не научів в Краснобрідьскім монастирю, нигда бы з нього не був малярь, і в його припадї докінця вызначный малярь на території Угорьска, кедже похидив із бідной родины, котра не мала на штудії.

„Довкола монастыря самы стромы, ниже нього шырока рівнина, котру прорізує ріка Лаборець. Першы дотыкы з монастырьом были барз приемлены. Спочатку не скаржыв ся ани на роботу, але пізніше собі не міг найти місця меджі студеныма мурами. Дотеперь був лем бідный, а нараз ся зачав чути і увязнений,“ пише Бескид з тым, же якраз в Краснім Броді мав видіти будучий малярь монаха, котрый малявав іконы на іконостас ці хоругвы.

„Ослободжіня“ з монастыря пришло, кедь ся увольнило місце кантора у віденському Храмі святой Варвары – Барбареум. Парох із Словінок о тім місці знав, добрі познав і ситуацію молодого маляря, і так ся позвідав отця молодого Йосифа, ці бы не мав інтерес сын іти до Відня. Ясне діло, же мав.

В столиці імперії

До Відня Йосиф Змії-Міклошік пришов у 1814-ім році і пак зачав там штудувати на Віденській академії умень. Учів ся там вісем років, до року 1923. Скінчів школу барз добрі, о чім свідчыть і його свідоцтво з 22-го марца 1823-го року. Академія го в нім хвалить як надійного умелця.

В році 1823 намальовав першый вызначный портрет. Быв то портрет австрійского цїсаря Франціска І. Портрет ся цїсарьови залюбив найвеце, критіка го оцінила як єден із найліпшых. Тот образ малярь пізніше продав Янови Ковачови, жертвенному меценатови, котрый го купив до Пряшівской епіскопской бібліотекы, яку основав. Днесь находить ся в депозіті Крайской галерії в Пряшові.

Змії-Міклошікови давали ся малявати славны професоры віденської універзіты, і далшы вызначны особности той doby. Меджі його творы належыть і портрет першого пряшівского епархы Григорія Тарковича, котрый є доднесь в просторах Архієпіскопского уряду в Пряшові.

Малярь епархії

Окрім портретів зроби́в вельо работы в грекокатолицькых церьквах. Таркович з нього зроби́в офіціалного маляря епархії і так його творы мож видіти на многих місцях. Ту треба припоманути, же епіскоп го призначив за епархіалного маляря уж в році 1823, но до того уряду, як пише Гавриїл Бескид, міг наступити аж у 1833-ім році.

Хоць не жыв довго, а на посадї епархіалного маляря був іщі коротше, стигнув зроби́ти вельо работы. Мож споманути іконостасы в Абов-Новоградській церькви (Abaujszántó), в церькви в Здобі, Ряшові, Собоші, Фіяші, Великім Суліні (днесь Сулін), намальовав і іконостас в Койшові, оправлював іконостас у Валькові, робив образы в бочных капліцях пряшівского Грекокатолицького катедрального собору св. Йоана Крестителя ітд.

В році 1838 рещтавровав іконостав в Сланьскій Новій Всі, в році 1840 намальовав іконостас в церькви в Мучоні, в днешнім Мадярьску. Остатній іконостас зачав робити в селі Пітрова в окресі Бардейов, но не докінчів го, кедьже хопив тифус, одышов до Пряшова і в тім самі році умер.

Міклошік ці Міклошій?

Наконець треба іщі додати два факты. Талантований малярь ся народив як Йосиф Змії. Типічне мадярьске призвиско собі подля Бескида додав аж кедь уж був славным малярьом.

Тімкович у своїй книжці пише і о тім, же мено Міклошік, котре є вжыване при тім малярьови, є неправильным спотворіньом. За його поглядом ся вызначный малярь писав як Йосиф Змії-Міклошій, но почас штудії у Відню могло ся впливом словацькых інтелектуалів, котры не писали в латиніці букву j, а намісто того писали букву g, котру читали як j, записати ся його мено як Miklossig, што ся мало высловлювати як Міклошіш. Но до історії вже перешла высловность Міклошік.

Popis k fotografi: Портрет Григорія Тарковича - першого пряшівского епіскупа.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

V posledních týdnech se v naší poště i telefonátech objevují reakce čtenářů na současnou situaci na Ukrajině. Lidé projevují nesouhlas s invazí Ruska, nabízejí pomoc, ptají se, kde a jak mohou přispět. Některým jsme bezprostředně odpověděli, dalším zájemcům, kteří chtějí pomoci Ukrajině, lidem v Zakarpatsku, někdejší Podkarpatské Rusi a také uprchlíkům, připomínáme: veřejnoprávní i komerční televize, rozhlasové stanice, internetová a tištěná média denně uveřejňují seznamy humanitárních organizací i s čísly bankovních kont, kam je možno zaslat finanční příspěvky. Obdobně lze také získat údaje, kde se mohou informovat o formách dobrovolnické pomoci, kterou aktuálně potřebují na Ukrajině či v péči o uprchlíky zde v Česku. Na str. 3 tohoto čísla uvádíme některá vybraná čísla kont, na něž poslali či posílají příspěvky naši aktivisté. Pan Zápotocký, sportovní historik, který nám také psal - jeho jméno jistě znáte z našich stránek, protože pravidelně obohacuje náš časopis o zajímavé objevy rusínských sportovců -, má pravdu: pomoc je naléhavě potřeba, a měla by přicházet co nejrychleji. (Část jeho dopisu otiskujeme.) **red.**

Potřebují rychlou pomoc

Vidím a slyším, co se kolem děje na Ukrajině, v tomto státě jsou vaši přátelé a blízcí. Potřebují pomoc. A hned. Čím mohu pomoci? Chtěl bych získat číslo účtu na finanční příspěvek, můžu také někoho dovézt, anebo půjčit auto, cokoli bude potřeba. Cítím s vámi.

Vladimír Zápotocký

Jak zemřel můj prapředek?

Můj předek Ing. Karel Herzán, narozený 9. 10. 1900 v Třebíči, zemřel 12. 4. 1936 ve městě Buština. Za Masarykovy první republiky byl přednostou Státní lesní správy v Černo-

vě (v Seznamu měst a obcí Podkarpatské Rusi uváděné jako Černoholova, pozn. red.) na Podkarpatské Rusi. V dubnu 1936 zde byl ve své funkci zavražděn pytlák nebo bandita. Dnes pátráme v rodině po okolnostech jeho smrti i jeho životě na Podkarpatské Rusi a po nějakých záznamech, zda byl tehdy chycen a odsouzen konkrétní pachatel. Posílám jeho fotografii, která byla pořízena jako civilní snímek ještě v Třebíči někdy ve 20. letech 20. století, tedy před tím, než odjel služebně na Podkarpatskou Rus.

Dr. Martin Herzán, Třebíč

email: herzan.m@post.cz

Informace o Semenu Bulykovi

Ráda bych získala nějaké informace o Dr. Semenu Bulykovi. Prý spolupracoval s mým strýčkem Dr. Alexandrem Hassajem, ale já to jméno neznám. Po válce snad žil v Praze, kde také umřel. Kdyby v našem časopise byl uveřejněn dotaz, zda ho někdo znal, možná by se našli jeho potomci nebo někdo jim blízký.

Olga Lúčanská

Nikoli bratr, ale bratranec

V časopise Podkarpatská Rus č. 4 / 2021 byla zveřejněna druhá část mého článku Nikola Šuhaj a Koločava. Uvedl jsem tam tuto informaci: „Bratr Vasil padl jako rudoarmějce na Dukle.“ Tuto větu jsem přesně převzal z článku Františka Továrka, renomovaného publicisty pro oblast bývalé Podkarpatské Rusi. Ozval se mi však podplukovník Martin Krédl z Čs. obce legionářské, jednota Mladá Boleslav s upozorněním, že tato informace je nepřesná. Nejednalo se o bratra Nikoly Šuhaje, ale o jeho bratrance Vasila Ivana Šuhaje, pocházejícího také z Koločavy, příslušníka 1. čs. samostatné brigády v SSSR.

Pan podplukovník chystá pro časopis SPPR článek s názvem Šuhajové - Svobodní vojáci, kde účast příbuzných Nikoly Šuhaje v bojích 2. světové války zpracuje komplexně.

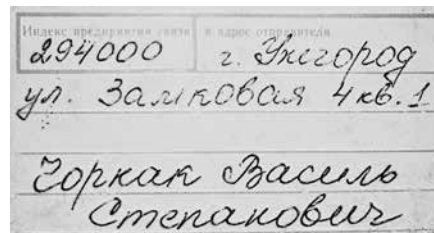
Čtenářům se omlouvám za výše uvedenou nepřesnost a děkuji za pochopení.

Petr Šrajter

Zůstal jen lístek s adresou...

Chtěl bych vás požádat o pomoc při vyhledání člověka, jehož jméno je uvedeno azbukou na přiložené reprodukcii. Je součástí naší rodiny, nevíme však jestli se tato adresa již nezměnila na jinou. Pokud byste nám pomohli zjistit a správně napsat i stávající, byli bychom rádi.

Vojtěch Křížek

Každý má spirituální místo, které ho provází od dětství...

Fotografka Ivana Jašminská bude vystavovat svůj fotografický cyklus *Rusíni* v galerii Domu národnostních menšin v Praze od 23. dubna do 12. května 2022. „Před třemi lety mě mé tunely přivedly zpět na východní Slovensko, na místo mého dětství ve společenství lidí,

kteří žijí v těsném kontaktu s drsnou přírodou a Bohem. Od té doby se vracím pravidelně. A neustále objevuji. Lidé s rozvětvenou rodinou i lidé osamocené, lidé zbožné i unikající před zákonem, lidé upovídané i mlčenlivé, pracující i takové, jejichž jedinou snahou je přežít další den. S každým návratem si víc a víc uvědomuji, odkud jsem i kdo jsem,“ komentuje autorka své snímky.

Ivana Jašminská, rodačka z východoslovenského Humenného, žijící v Praze, se souborem *Rusíni* vrací do míst svého dětství. K lidem, kteří žijí v těsném kontaktu s přírodou. S odstupem a nadhledem, který získala díky delšímu odloučení od rodného prostředí, dokumentuje fotografka oblast národního parku Poloniny a její obyvatele v neuvěřitelně výběžku Slovenska, na hranicích s Polskem a Ukrajinou.

„Každý z nás má nějaké spirituální místo, které ho provází od dětství. Jeho obrazy pronikají do našich vzpomínek v různých intervalech a s různou intenzitou. Otevírají tunely do našeho nitra, kterými se vracíme, v nichž bloudíme a při tom stále objevujeme nová znamení a symboly. Nutí nás přemýšlet nad věcmi, o kterých jsme se domnívali, že jsou dávno zapomenuté, vyřešené, poznané, ale čím dál víc při tom poznáváme, že jsou naší nedílnou součástí,“ zamýšlí se autorka.

Vznásáží výstavy bude v pondělí 25. dubna od 17 hodin v galerii DNM. **ap**